

Laaggeletterdheid in
een talige samenleving

De blitse taal van
de jaren zestig

Vroeg Engels
op de basisschool:
écht zo nuttig?

“De transformatie van beeldmotieven”

Tekstborden bij moderne kunstwerken

Raamweg 1a
2596 HL Den Haag
telefoon: 070 - 356 12 20
fax: 070 - 392 49 08
e-mail: info@onzetaal.nl
Voor adreswijzigingen,
aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

Taaladviesdienst: 0900 - 345 45 85,
ma-vr 9.30-12.30 uur (€ 0,80 per
minuut); e-mail: taaladvies@onzetaal.nl

Onze Taal op internet:
www.onzetaal.nl
(webredacteur: Raymond Noë)
Twitter: @onzetaal
Facebook: www.facebook.nl/onzetaal

Taalpost en TLPST
Zie www.taalpost.nl en www.tlpst.nl;
redactie: Erik Dams en Marc van
Oostendorp

Woordpost en Wordspot
Zie www.woordpost.nl en
www.woordspot.nl;
redactie: Taaladviesdienst

Het maandblad *Onze Taal* (oplage
29.000) is een uitgave van het Genoot-
schap Onze Taal (opgericht in 1931).
Het genootschap stelt zich ten doel
op een toegankelijke manier informatie
en advies te geven over (de Nederlandse)
taal, te enthousiasmeren voor taal en
een podium te zijn voor discussie over
taalkwesties.
De bijdragen in het tijdschrift weer-
spiegelen niet noodzakelijk de mening
van de redactie.
Voor het overnemen van artikelen is
toestemming van de redactie nodig.
De redactie regelt overnamerechten
van illustraties zo zorgvuldig mogelijk.
Wie toch meent aanspraken te kunnen
maken, verzoeken wij contact op te
nemen met de redactie.

Redactie
Saskia Aukema
Peter-Arno Coppen
Jaap de Jong
Peter Smulders
Kees van der Zwan

Bureauredactie
Saskia Aukema
Raymond Noë
Eva van Wijk
Kees van der Zwan (eindredactie)

Vaste medewerkers
René Appel, Mariëtte Baarda, Hans
Beelen, Ton den Boon, Aaf Brandt
Corstius, Ann De Craemer, Frank Dam,
Gaston Dorren, Ype Driessen, Matthias
Giesen, Jan Erik Grezel, Joop van der
Horst, Frank Jansen, Josje van Koppen,
Hein de Kort, Jan Kuitensbrouwer, Sterre
Leuffkens, Berthold van Maris, Marten
van der Meulen, Folkert van der Meulen
Bosma, Guus Middag, Marc van Oosten-
dorp, Riemer Reinsma, Ewoud Sanders,
Nicoline van der Sijs, Matthijs Sluiter,
Erik van der Spek

Directie
Peter Smulders

Administratie
Heleen Bückler
Leonie Flipsen
Dhyana Pagie

Taaladviesdienst
Roos de Bruyn
Rutger Kiezebrink
Jaco de Kraker
Tamara Mewe
Lydeke Roos
Wouter van Wingerden

Vaste adviseurs
Lexicografie en woordgeschiedenis:
Ton den Boon, Ewoud Sanders;
taalverandering: Joop van der Horst;
etymologie: Marlies Philippa, Nicoline
van der Sijs; woordenboeken en
idioom: Riemer Reinsma

Bestuur Genootschap Onze Taal
mr. G.C. (Gert) Haverkate, voorzitter
prof. dr. C.J.M. (Carel) Jansen, vice-
voorzitter
dr. E.H.C. (Els) Elffers, secretaris
drs. M.A. (Margot) Scheltema,
penningmeester
lic. M. (Martine) Tanghe
drs. L. (Livia) Versteegen

Ereleden
Wim de Bie en Kees van Kooten

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar,
met een dubbelnummer in februari/
maart en juli/augustus.
Prijs los nummer € 6,-.
Lidmaatschap (inclusief abonnement)
voor Nederland, Suriname, Aruba,
Curaçao en Sint-Maarten € 35,- per
jaar; België € 35,- + € 3,50 porto
extra; andere landen € 49,50 per jaar.
Digitale *Onze Taal* € 35,-; in com-
binatie met 'papieren' abonnement
€ 50,-.
Prijs collectief abonnement: op aan-
vraag.
Opzegging van het lidmaatschap dient
te geschieden vóór 1 november; het
eindigt dan op 31 december.
Prijs voor CJP-houders € 29,- per jaar;
opgave voor CJP'ers uitsluitend aan
Stichting CJP, Postbus 3572, 1001 AJ
Amsterdam of via www.cjpdeals.nl.
Voor mensen met een leeshandicap
is *Onze Taal* ook in elektronische vorm
beschikbaar. Inlichtingen bij Dedicon:
0486 - 486 486. *Onze Taal* wordt in
elektronische vorm voor brailleschrift
beschikbaar gesteld door de CBB.
Inlichtingen: 0341 - 56 54 99.

Vormgeving: Manifesta, Rotterdam
(Karin Nas-Verheijen)
Druk: Habo DaCosta, Vianen

ISSN 0165-7828

“

Dat het ideaal is om al op
vierjarige leeftijd met
Engels te beginnen, wordt
niet door enig onderzoek
ondersteund.

”

228 Jan Erik Grezel

‘O, kun je soms niet lezen?’

Laaggeletterdheid in een talige samenleving

238 Riemer Reinsma

“De transformatie van beeldmotieven”

Tekstborden bij moderne kunstwerken

242 Wim Daniëls

Blitse happenings

De taal van de jaren zestig

246 Berthold van Maris

Hoe jonger, hoe beter?

Het nut van vroeg Engels op de basisschool

De zoektocht naar de geschiktste wetenschapstaal

Dan maar het Engels.

Bladzijde 248

Blz. 231

En verder

- 231 Congres ‘Klinkend Nederlands’
- 234 Maak MOOC’s in het Nederlands!
- 248 Dan maar het Engels
- 252 Jaarvergadering Onze Taal 2015

Rubrieken en series

- 232 Reacties
- 233 Ype
- 235 Vertaald door ... Vincent Hunink
- 235 Iktionaire: taal en muziek
- 236 Vraag en antwoord: tips, trainingen en test
- 241 Matthias Giesen
- 241 Taalpuzzel
- 245 Raarwoord: *peltast*
- 245 Proftaal: *tenzij*
- 249 Beeldspraak: *draaischijf*
- 249 Van Aaf tot z: Frans praten
- 250 Uit de webwinkel
- 253 Woordsprong: *miljoenennota*
- 254 Tamtam: actualiteiten en opinie
- 256 Gesignaleerd
- 256 Taalergernissen
- 256 Trouwe leden
- 257 Lezer
- 257 Gaten in de taal: een woord horen én lezen; talige emoji’s
- 258 Boeken
- 259 Taaltje!
- 260 Ruggespraak

Zo'n 1,3 miljoen Nederlanders hebben grote moeite met lezen en schrijven. In de Week van de Alfabetisering (7 tot en met 13 september) staat hun probleem in de schijnwerpers. Stichting Lezen & Schrijven geeft laaggeletterden een stem en stimuleert scholing.

JAN ERIK GREZEL

Illustratie: Frank Dam

‘O, kun je soms niet lezen?’

Laaggeletterdheid in een talige samenleving

“**T**oen ik 23 was, kreeg ik een baantje op een passagiersboot. Ik tekende een contract, maar ik wist niet wat erin stond: ik kon niet lezen.” Ineke van der Weide uit Hoogeveen heeft bittere herinneringen aan haar arbeidsverleden van bijna vijftig jaar terug. “Het werk was te zwaar, ik nam na een paar maanden ontslag. Toen moest ik opeens veel geld terugbetalen. Dat stond in het contract. Noodgedwongen heb ik het werk nog een tijd volgehouden.”

Contracten, formulieren, brieven van de gemeente, instructies voor medicijngebruik, de ondertiteling op televisie, de kaartjesautomaat op het station: onze wereld wemelt van de teksten. Maar veel landgenoten – ruim één miljoen, van wie tweederde autochtoon – kunnen die teksten niet of nauwelijks lezen. Zij zijn laaggeletterd. Dat betekent ook dat ze grote problemen hebben met schrijven. Een formulier invullen of een sms’je opstellen lukt niet. Hoe overleven zij in een samenleving die voortdurend een beroep doet op lees- en schrijfvaardigheid?

Van der Weide: “Ik heb me in het dagelijks leven vaak kunnen redden met uitvluchten. ‘Ik kan het niet goed zien’ of ‘Ik heb m’n bril niet bij me.’ Meestal vroeg ik hulp. ‘Wil jij het even doen, want ik schrijf een beetje moeilijk.’”

Taalmeter

“Er zijn mensen die met hun pols in het verband lopen om maar niet te hoeven schrijven”, vertelt Matthijs van Kampen, projectleider bij Stichting Lezen & Schrijven. In 2004 richtte prinses Laurentien deze stichting op om erkenning te krijgen voor laaggeletterdheid als maatschappelijk probleem. Het doel was om het verschijnsel uit te bannen door preventie en scholing, en zo de stichting spoedig weer op te kunnen heffen.

In de aanloop naar de Week van de Alfabetisering, begin september, constateert Van Kampen dat het aantal laaggeletterden niet afneemt. “Ook onder de jeugd doet het probleem zich voor. In Rotterdam kan zo’n veertig procent van de jongeren die geen

schooldiploma en geen werk hebben, onvoldoende lezen en schrijven. Een deel van hen zal vroeg of laat als laaggeletterd te boek staan.”

Bij ouderen komt laaggeletterdheid tegenwoordig duidelijker naar voren. Van Kampen: “We hebben instrumenten ontwikkeld als ‘de Taalmeter’ en ‘de Taalverkenner’. Daarmee kunnen instellingen en bedrijven snel bepalen of iemand voldoende kan lezen en schrijven. Denk aan werkzoekenden die zich aanmelden bij het UWV.”

Zaagsel

Als het lees- en schrijfprobleem eenmaal boven tafel is, moet de laaggeletterde de weg gewezen worden naar een geschikte cursus. Maar hoe confronteer je

“Met hulp van anderen heb ik een tekstje gemaakt voor de begrafenis. Toen dacht ik: dat wil ik helemaal zelf kunnen.”

iemand met zijn onvermogen? Van Kampen: “De mensen die laaggeletterden aan hun loket kunnen krijgen, worden daarin getraind. Opmerkingen als ‘O, kun je soms niet lezen?’ zijn dodelijk. Wat wel kan: ‘Heb je misschien moeite met lezen en schrijven?’”

Dat beaamt Ineke van der Weide. “Je krijgt de gekste dingen naar je hoofd geslingerd: ‘Heb je zaagsel in je kop of zo?’ Of je wordt uitgelachen als je iets verkeerd leest.” Hoe benoemt zij het probleem? Is het ‘een gebrek’, ‘een handicap’? “Nee, zeg gewoon: ‘moeite met lezen en schrijven’. Je hoort ook weleens: ‘mensen met een beperking’. Vrése-lijk!”

Net als veel lotgenoten heeft Van der Weide een lange weg afgelegd om haar probleem aan te pakken. “Ik heb twintig jaar in de horeca gewerkt, maar ik kwam niet verder dan ‘assistent-kok’. Wie hogerop wilde, moest kunnen schrijven, bijvoorbeeld om voorraadlijsten in te vullen. Deed je dat goed, dan kon je ‘parels’ verdienen, een soort bonuspunten. Die kreeg ik nooit. En ik zag dat jonge mensen mij voorbijstreefden. Dat was frustrerend. Ik had op den duur helemaal geen zelfvertrouwen meer.” Ze stopte uiteindelijk met werken en ging voor haar moeder zorgen.

“Een paar jaar geleden is mijn moeder overleden. Op de begrafenis wilde ik beslist iets zeggen. Met heel veel moeite en hulp van anderen heb ik een tekstje gemaakt. Dat heb ik uit m’n hoofd geleerd en tijdens de uitvaart voorgedragen. Toen dacht ik: zo’n tekstje schrijven, dat wil ik helemaal zelf kunnen. Toevallig zag ik een spotje op tv over een cursus voor laaggeletterden. Ik heb gebeld en even later ben ik met mijn schoonzus naar het Alfa-college hier in Hoogeveen gegaan. Ik kon meteen beginnen.”

Overwinnen

“Zodra een laaggeletterde belangstelling toont, moet de onderwijsinstelling daarop inspringen”, zegt Liesbeth den Heijer, docent-coördinator bij het roc waar

Van der Weide terecht kwam. Zij benadrukt dat ‘de mensen binnenkrijgen’ een van de grote problemen is. “Veel laaggeletterden hebben geen prettige herinneringen aan hun schooltijd. Ze moesten vaak achterin zitten omdat ze niet goed konden meekomen. Behalve schaamte moeten ze ook die negatieve schoolervaring overwinnen. Ze hebben een zetje nodig.”

Dat gebeurt bijvoorbeeld door een spotje van Stichting Lezen & Schrijven of een activiteit in de Week van de Alfabetisering. Vaak komt de stimulans uit de omgeving: familie, vrienden, werkgevers of lotgenoten. Motivatie is cruciaal. Den Heijer: “De geboorte van een kind of kleinkind kan de drive zijn. Dat kind wil ik straks kunnen voorlezen, denken ze. Of ze beseffen dat de jongsten straks wél kunnen lezen en schrijven en zij niet. Dat motiveert laaggeletterde ouders of grootouders om op een cursus te gaan.”

Wat gebeurt er in zo’n cursus en hoelang duurt het voordat iemand uit de voeten kan met eenvoudige teksten? “Het is maatwerk, omdat het niveau sterk uiteenloopt, ook in een groepje van tien. Gezamenlijk proberen we teksten te lezen. Daarvoor gebruiken we bijvoorbeeld de *Start!-krant*, een blad voor laaggeletterden met nieuws en entertainment in eenvoudig Nederlands.”

Kilometers

“We leren de cursisten eerst om ‘oriënterend’ te lezen: kijk eens naar de foto’s, de koppen en stel de vraag: waar gaat dit over? En zoeken ze speciale informatie, zoals bij reclames, dan moeten ze ‘selectief’ lezen: welke prijs hoort bij welke hoeveelheid? Het gaat uiteindelijk om kilometers maken, oftewel zo veel mogelijk lezen. Cursisten dragen zelf ook materiaal aan: post van de gemeente, de nutsbedrij-

Laaggeletterdheid: feiten en cijfers

Eén op de negen Nederlanders kan niet voldoende lezen en schrijven om volwaardig in de maatschappij mee te draaien. De meeste laaggeletterden zijn ‘functioneel analfabeet’: zij kunnen wel een kort woord als *kop* herkennen, maar bij *huurtoeslag* hapert het. De klik tussen de letters en de betekenis van het woord komt niet tot stand.

Dat iemand niet goed heeft leren lezen en schrijven, heeft altijd meerdere oorzaken. Vaak is het een combinatie van ongunstige sociale, economische en individuele omstandigheden, zoals een taalarme thuissituatie, een reizend bestaan van de ouders of leerproblemen. Dyslexie – wat tegenwoordig veel aandacht krijgt – is bij oudere laaggeletterden in hun vroegere schooltijd misschien niet opgemerkt. Laaggeletterdheid staat niet altijd op zichzelf. Sommige mensen hebben niet alleen moeite met het schrift, maar bijvoorbeeld ook met de uitspraak van bepaalde woorden.

Zo’n 500.000 laaggeletterden hebben een baan. Dat is laagbetaald werk waaraan nauwelijks pen en papier te pas komen, zoals in de tuinbouw of de schoonmaakbranche. In de laagste inkomensgroep is zo’n 32 procent laaggeletterd.

Ineke van der Weide door prinses Laurentien bekroond als 'taalheld'. Rechts: Marja van Bijsterveldt, voorzitter van de Stichting Lezen & Schrijven.

ven, de woningbouwvereniging of de school van de kinderen. Je kunt ook denken aan een tv-gids, een gebruiksaanwijzing, een mailtje. Cursisten met een smartphone leren sms'jes en appjes lezen en beantwoorden. Laatst gaf ik als opdracht: 'Stuur me een appje met een kort verslag van je bezigheden deze week.' Kreeg ik van één slimmerik een fraaie foto waarop hij z'n huis stond te schilderen. Zonder tekst."

De meeste cursisten zijn 'functioneel analfaabeet'. Korte woordjes herkennen ze wel, bij langere gaan ze de mist in. "Ze moeten natuurlijk hun naam en adres kunnen schrijven. Woont er iemand aan de 'Van Limburg Stirumstraat', dan zeg ik: 'Doe een briefje met dat adres in je portemonnee.'"

Op de cursus komt gek genoeg ook een relatief ingewikkelde regel als 't kofschip' voorbij. "Dat is enkel voor wie beslist wil leren hoe je een voltooid deelwoord van een zwak werkwoord spelt, zoals *geblaft* en *gereisd*. En we doen ook eenvoudige oefeningetjes, zonder context. Dan moeten ze bijvoorbeeld bij een rijtje woorden het meervoud geven, dus achter *boot* schrijven ze *boten* – dat vinden ze héérlijk!"

Lezen & Schrijven met Arjen Robben

In het afgelopen decennium heeft Stichting Lezen & Schrijven de problematiek van laaggeletterdheid brede bekendheid gegeven. Medewerkers van bijvoorbeeld gemeenten en instellingen beseffen nu beter dat sommige cliënten de formulieren of teksten op computerschermen niet kunnen lezen. De stichting leidt ook vrijwilligers op om samen met professionele taaldocenten les te geven aan laaggeletterden.

Het voorkómen van laaggeletterdheid is een belangrijk doel van de stichting. Een succesvol voorbeeld van leesbevordering en schrijftraining is de 'boekestafette Arjen Robben', een trilogie waaraan de vermaarde voetballer van Bayern München en het Nederlands elftal zijn volle medewerking verleende. In de provincie Groningen schreven zo'n duizend basisschoolleerlingen mee aan drie verhalen over het leven van hun idool, die zij in 2017 zelfs laten terugkeren naar zijn oude club FC Groningen. Er zijn inmiddels meer dan 80.000 boekjes over de toonbank gegaan.

Gelauwerd

Wie zich in de problematiek van laaggeletterdheid verdiept, komt er snel achter dat de oorzaken complex zijn (zie het kader op de vorige bladzijde). Matthijs van Kampen van de stichting: "Laaggeletterdheid is – anders dan veel mensen denken – geen kwestie van een laag IQ. Het zijn voornamelijk de omstandigheden die ertoe geleid hebben dat mensen de aansluiting hebben gemist. Bijna de helft van de doelgroep heeft niettemin een baan. Alleen als er iets misgaat, zoals ontslag, ziekte of het overlijden van een partner die de administratie doet, komen deze mensen echt in de problemen."

De drang om zelfstandig te zijn en niet meer om hulp te hoeven vragen was bij Ineke van der Weide voldoende voor de moedige stap naar een cursus. Het heeft haar leven veranderd: "Ik heb nu, na drie jaar, veel meer zelfvertrouwen." Ze is inmiddels ambassadeur voor de stichting en werd begin dit jaar gelauwerd door prinses Laurentien als 'taalheld'. Regelmatig treedt ze op om haar verhaal te vertellen. Klaar dus?

"Nee, ik heb nog steeds grote moeite met lezen en schrijven. Maar het gaat wel beter dan vroeger. Ik durf het nu gewoon te zeggen als ik iets niet begrijp. Ook heb ik op de cursus leren spreken in het openbaar. Laatst hield ik een praatje op een bijeenkomst in Assen met de burgemeester en zijn medewerkers. Toen heb ik gezegd: 'Burgemeester, laat die ambtenaren van u nou gewoon schrijven wat ze bedoelen! Niet een lang verhaal met moeilijke woorden, maar: 'U krijgt een uitkering' of 'U krijgt geen uitkering.'"

Van der Weide werkt tegenwoordig als vrijwilliger met demente bejaarden in een verzorgingstehuis. Wat ze daar doet? "Voorlezen! Het gaat wel om eenvoudige tekstjes, hoor. En soms lees ik het nog helemaal verkeerd voor. Ach, de toehoorders merken daar gelukkig niet zo veel van." <

De Start!-krant brengt nieuws in eenvoudig Nederlands.

Congres 'Klinkend Nederlands'

Zaterdag 7 november, Chassé Theater, Breda

'Klinkend Nederlands', zo luidt het thema van het tweejaarlijkse congres van Onze Taal dat zaterdag 7 november wordt gehouden in het Chassé Theater in Breda. Er is dan aandacht voor allerlei aspecten van uitspraak, stemgebruik en de relatie tussen taal en muziek. Een keur van deskundige en enthousiasmerende sprekers zal stilstaan bij deze onderwerpen, en er zijn bijzondere optredens.

U bent van harte welkom op dit congres. Het Chassé Theater ligt op tien minuten lopen van het station van Breda.

Aanmelding via website

De aanmelding voor het congres verloopt via de webwinkel van Onze Taal. Zie www.onzetaal.nl/congres. Daar kunt u na aanmel-

ding op verschillende manieren betalen, onder meer via iDEAL, creditcard of overboeking. De aanmeldingen worden op volgorde van binnenkomst behandeld. Als u niet beschikt over internet of de elektronische aanmelding mislukt, dan kunt u voor aanmelding ook bellen met het secretariaat op 070 - 356 12 20.

Korting voor leden

De entreprijs voor het congres bedraagt € 27,50 voor leden en € 47,50 voor niet-leden. Leden kunnen één introductie meenemen die dezelfde korting krijgt. De plaatsen in de zaal worden vooraf toegewezen; wilt u samen met een ander komen en naast elkaar zitten, geef u dan op in één aanmelding of stuur een mail naar administratie@onzetaal.nl.

Foto: Iris Vetter

Speciale wensen (rolstoelvoorzieningen, dieetwensen, gehoorondersteuning, geen balkonplaats i.v.m. hoogtevrees, enz.) graag vermelden bij de aanmelding.

Lunchbuffet

In een aparte ruimte kunt u deelnemen aan een lunchbuffet. U hebt dan de keuze uit verschillende soorten belegde broodjes en fruit. De lunch kost € 14,95, inclusief een drankje.

Betaling

Betalingen dienen uiterlijk 15 oktober bij Onze Taal binnen te zijn. Vanaf 21 oktober worden de bestelde kaart(en) en lunchbon(nen) toegestuurd.

Congres-hotelarrangement

Moet u van érg ver komen om het congres op 7 november bij te kunnen wonen? Overweeg dan een hotelovernachting op 6 november. Het Chassé Theater biedt u een hotelkamer aan (in Hotel Apollo, naast het centraal station van Breda) met korting, inclusief een ontbijt en gratis filmkaartje(s) voor een gezellige avond in Chassé Cinema. Voor twee personen € 100,50 (i.p.v. € 140), een eenpersoonskamer voor € 82 (i.p.v. € 125). Mocht u hiervoor interesse hebben, neemt u dan contact op met administratie@onzetaal.nl of bel met 070 - 356 12 20.

De hoofdsponsor van het congres is het Nederlandse ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Verder wordt financiële steun verleend door de Gravin van Bylandt Stichting. <

Programma

10.00 uur	Theater geopend
10.30 uur	Zaal open
10.45 – 10.50	Welkom door Onze Taal-voorzitter Gert Haverkate en congrespresentator Jan Kuitenbrouwer
10.50 – 10.55	Opening door een bijzondere eregast
10.55 – 11.20	PRESENTATIE: dr. Michiel de Vaan en dr. Marc van Oostendorp over de uitspraak van het Nederlands in het jaar 500, 1500 en 2500
11.20 – 11.45	LEZING: hoogleraar muziekcognitie dr. Henkjan Honing over de evolutionaire relatie tussen muziek en taal
11.45 – 12.05	PRESENTATIE: dr. Rosemary Orr over het project 'Sprekend Nederland' (inventarisatie van klankvariatie en de meningen hierover), dat in november van start gaat in samenwerking met de NTR
12.05 – 12.30	UITREIKING GROENMAN-TAALPRIJS 12.05 – 12.15 juryrapport en prijsuitreiking aan een cabaretier 12.15 – 12.30 optreden prijswinnaar
12.30 – 14.00	LUNCHPAUZE met informatiekramen, muziek en een taalquiz
14.00 – 14.25	LEZING: stemcoach Fransje van Luin over spraak- en stemadvies voor omroepers, acteurs en presentators
14.25 – 14.50	PRESENTATIE over hoe je stemmen imiteert
14.50 – 15.15	LEZING: dr. Hans Van de Velde, sociaal foneticus, over ontwikkelingen in de uitspraak van het Nederlands in Vlaanderen en Nederland
15.15 – 15.40	PRESENTATIE: vertalers/tekstschrijvers Erik Bindervoet en Robbert-Jan Henkes over het vertalen van songteksten en de zingbaarheid van het Nederlands
15.40 – 16.00	OPTREDEN: The Kik, met Nederlandstalige popmuziek
16.00 – 16.05	Afsluiting congres

Klinkend
Nederlands

‘Iets van mijn grootvader’

L. VAN KAMPEN - HURDEGARYP

Joop van der Horst onderscheidt in zijn artikel ‘Ik heb iets van whow, help!’ (*Onze Taal* juni) vijf betekenissen voor de woordgroep *iets van*. Bij de derde betekenis, die wordt uitgedrukt in de zin “Hij heeft iets van mijn grootvader”, viel het me op dat het woord *iets* hier vervangen kan worden door bijvoorbeeld *veel* of (*maar*) *weinig*: ‘Hij heeft veel van mijn grootvader’, ‘Dat heeft maar weinig van een hond; het lijkt meer op een kat.’ Misschien dat de betekenis ‘een beetje’ hier een grotere rol speelt dan bij de vier andere gebruikswijzen van *iets van*, want daarbij is het vervangen van *iets* door een ander woord niet mogelijk.

Tilburgs

FRANK VAN GERWEN - CASTRICUM

Het artikel ‘Alleej, affeseert es!’ van Jos Swanenberg (*Onze Taal* juni) gaat over Franse leenwoorden in Nederlandse dialecten. Een voorbeeldzinnetje uit het artikel is het Tilburgse “Kunde gij mij sebiet een

verkèt geve?”, maar het lijkt me onwaarschijnlijk dat een (echte) Tilburger die woorden “kunde gij mij” zo gezegd zou hebben. Misschien zou hij *gaai* (voor *gij*) gebruiken, maar de normaalste uitspraak voor dit persoonlijk voornaamwoord is toch beslist ‘gè’ (met een korte è). En de vorm ‘mij’ heb ik nooit gehoord in het Tilburgs: dat zou toch echt ‘mèn’ moeten zijn geweest.

Naschrift Jos Swanenberg

Ik heb het voorbeeldzinnetje iets vernederlandst om het leesbaarder te maken voor niet-Tilburgers. In authentiek Tilburgs volgens de spelling van Wil Sterenborg zou de zin als volgt luiden: ‘Kunde gè mèn sebiet en verkèt geeve?’

Frans in het West-Fries

JOOP VAN DIEPEN - OOSTERBLOKKER

Jos Swanenberg schrijft in het juninummer van *Onze Taal* in zijn artikel ‘Alleej, affeseert es!’ over Franse leenwoorden in Nederlandse dialecten. Het brengt mij ertoe ook voor mijn

dialect, het West-Fries, de Franse invloed te bekijken. Een wilkeurige greep:

- *Koeterdekoet*: ‘op zijn gemak, heel langzaam’, van *coûte que coûte*
- *Toet mem*: ‘één pot nat’, van *toute la mème*
- *Bementenere*: ‘beheren’, van *maintenir*
- *Ruiterere*: ‘zich terugtrekken uit een bestuur’, van *retirer*
- *Jerubels*: ‘verschrikkelijk’, van *horrible*

En ook simpele woorden als *klot* (‘muts’), *kros* (‘wagen’), *teems* (‘melkzeef’) en *koe(t)s* (‘bedstee’) blijken een Franse oorsprong te hebben: *calotte*, *carrosse*, *tamis* en *couche*.

Frans in het Leids

LAU MASUREL - LEIDEN

Het juninummer van *Onze Taal* stond in het teken van het Frans, en besteedde ook ruim aandacht aan de invloed van het Frans op het Nederlands. Wat niet ter sprake kwam, was de invloed van de duizenden Franse en Waalse arbeiders die in de zestiende en zeventiende eeuw hier in de lakenindustrie kwamen werken, met name in Leiden. Die invloed is nog steeds af te zien aan de tientallen van oorsprong Franse familienamen in deze stad. Originele Franse namen als Favier, Laurier, Selier (met Nederlandse uitspraak), Chouffour en (mijn eigen naam) Masurel, maar ook vernederlandste namen als Burgerjon (Bourguignon), Teljeur (Tailleur) en Wijnobel (Vignobel). En een deel van de familie Malherbe vertaalde hun naam zelfs en is zich Kwaadgras gaan noemen.

Maar ook het Leidse dialect ondervond invloed van het Frans. Zowel mijn moeder als haar broers en zusters gebruikten veel verhaspelde Franse woorden in hun taal. ‘Mij een meleur’ (van *malheur*) in plaats

van ‘Mij een zorg.’ ‘Één toet mem’ in plaats van ‘één pot nat’ (van *toute la mème*). En woorden als *blegeur* (van *blageur*, ‘verbeelding, opschepperij’), *permetasie* (van *parentage*, ‘familie’) en *kuresier* (van *cuirassier*, eigenlijk ‘ruiter met een kuras aan’ maar in het Leids ‘grote kerel’).

In *Het Leids Woordenboek* van Heestermans zijn nog veel meer van deze woorden te vinden.

Harbalarifa

JOS SWANENBERG - ROSMALEN

De juniaflevering van Guus Middags rubriek ‘Raarwoord’ ging over de mogelijke betekenis van het woord *harbalarifa* – dat voorkomt in een oud liedje over hertog Jan van Brabant. Ik mis daarin een wel vaker gegeven verklaring die op zijn minst noemenswaardig is. *Lorifa* zou een vervinging zijn van *l’oriflamme*, de naam voor de banier van de abdij van Saint-Denis, die vanaf 1124 door de Franse koningen werd meegevoerd in veldslagen en die na de slag van Poitiers in 1356 het officiële koningsvaandel zou worden. Het woord is gebaseerd op het Latijnse *aurea flamma*, ‘de vlam van goud’, want het rode vaandel is versierd met gouden vlammen.

Rest de verklaring voor *harba*. Publicist Pierre van Erve opperde in 2013 dat dit een verbastering door niet-Franssprekenden van *à bas* zou kunnen zijn. ‘Naar beneden met die vlag’ wordt er dus geroepen als men “Harba Lorifa” zingt, als protest tegen de Franse koning. De betekenis ‘à bas l’oriflamme’ is volgens mij niet minder waarschijnlijk dan eerder voorgestelde verklaringen en is bij mijn weten verder nog niet eerder te berde gebracht.

Baander

FENNIE STAVAST - GRONINGEN

Baander is een verkorting van *Baanderdeur*, schrijft Guus Middag in de meiaflevering van

‘Ik heb zoiets van’

PIETER NIEUWINT - AMSTERDAM

In het juninummer schrijft Joop van der Horst in zijn artikel ‘Ik heb iets van whow, help!’ over de toepassingen van *iets van*. Het deed me onweerstaanbaar denken aan een gedichtje dat ik jaren geleden schreef en dat ik in *Literair Variété* (een theaterprogramma van Ivo de Wijs en mijzelf) vaak heb voorgedragen:

ZEG MAAR NIET

‘Ik heb zoiets van,’ dat is echt
Zo’n frase die ik fel bevecht
En ik verdraag het ook al slecht
Wanneer er iemand ‘zeg maar’ zegt

Maar met een zucht beden ik dan
Dat het nog altijd erger kan
Ik sprak een man laatst, en die man
Had ergens zeg maar zoiets van

Foto: Hans van der Meer

Een baander met daarin een baanderdeur.

zijn rubriek 'De taal van ...', waarin een gedicht van de Drentse dichter Erik Hartevelde centraal staat. Maar voor mij

zijn *baander* en *baanderdeur* niet hetzelfde. Ik ben Drents-talig opgegroeid, op een boerderij met een baander: twee

grote deuren, waardoor machines de schuur in en uit kunnen. De baanderdeur was het deurtje in een van de baanderhelften, groot genoeg voor een mens en een fiets.

Het woorddeel *der* in *baander* is overigens een "een verzwakking van *deur*", aldus het *Woordenboek der Nederlandse Taal*.

Limbabwe

ANDRÉ VANDOREN - BILZEN (LIMBURG, BELGIË)

In zijn stukje 'Waar ligt Walabama?', over ironische aardrijkskundige mengnamen (*Onze Taal* juni), stelt Riemer Reinsma dat de bijnaam Limbabwe alleen op Nederlands

Reacties naar:

redactie@onzetaal.nl, of Redactie *Onze Taal*, Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag. Formuleer uw reactie kort en bondig, bij voorkeur in niet meer dan 250 woorden.

Limburg slaat en nooit voor Belgisch Limburg gebruikt wordt. Maar ik weet uit eigen ervaring dat deze naam in Leuvense studentenmilieus al rond 1980 gebruikt werd ter aanduiding van de Belgische provincie. De studenten uit de vier andere Vlaamse provincies dreven met deze term de spot met Limburgse studenten, die in hun ogen afkomstig waren uit een primitieve, achtergestelde streek, ver weg van de beschaafde wereld. <

Trends, neologismen, jongerentaal – Ype Driessen houdt iedere maand in *Onze Taal* de vinger aan de pols in zijn fotostrip 'Ype'.

Ype

fotostrips.nl

Maak MOOC's in het Nederlands!

Pleidooi voor Nederlandstalig online onderwijsaanbod

MOOC's zijn een trend: lekker college volgen vanuit je luie stoel. Alleen, zo vraagt een enthousiaste MOOC-volger zich af, moet dat nou altijd in het Engels?

EGGE-JAN POLLÉ

Foto: 123RF

Vorig jaar was de minister van Onderwijs, Jet Bussemaker, te gast bij *De wereld draait door*. Zij sprak daar enthousiast over een nieuwe onderwijsvorm: de MOOC, dat staat voor 'Massive Open Online Course', oftewel: college volgen via internet. Nog diezelfde avond heb ik mij ingeschreven voor mijn eerste lessen bij MOOC-aanbieder Coursera. De hoeveelheid gratis online cursussen door gerenommeerde universiteiten en hogescholen wereldwijd is overweldigend.

Zo heb ik de MOOC *Miracles of Human Language* van Marc van

Oostendorp gevolgd. Schitterend! De cursus voorzag onmiskenbaar in een behoefte. Het aantal deelnemers liep steeds verder op. De docent liet duidelijk blijken dat hij het nauwelijks kon bevatten: 42.000 cursisten van over de hele wereld. Deze introductie in de taalkunde werd gegeven in het Engels.

Krukkig Engels

Van Oostendorp beheerst het Engels goed. Maar je kunt horen dat het niet zijn moedertaal is. Je krijgt het gevoel dat hij aan eloquentie heeft ingeboet. Niet aan enthousiasme, maar wel aan wel sprekendheid.

Daarom zou ik graag een lans breken voor MOOC's in helder en duidelijk Nederlands. Piet Gerbrandy en Ad Verbrugge pleitten de afgelopen maanden in de landelijke dagbladen voor het behoud van het Nederlands in het universitair onderwijs (ook *Onze Taal* schonk er aandacht aan, in het januari- en juli/augustusnummer). Laten we online niet achterblijven!

Het zou doodzonde zijn als we over honderd jaar alleen maar filmpjes terugvinden waarin onze grootste wetenschappers uit het begin van de eenentwintigste eeuw hun betoog doen in "kruk-

kig Engels" (zoals Gerbrandy het noemt) of "globish" (de term die Verbrugge gebruikt).

Jip en Janneke

Natuurlijk is het bereik van een Engelstalige MOOC groter. Voor naamsbekendheid van Nederlandse universiteiten is het goed om populaire vakken aan te bieden in een wereldtaal. Toch moet er ook behoefte zijn aan Nederlandstalig aanbod, bij scholieren (voorbereiding op studie), bij studenten (buiten grenzen eigen vakgebied kijken) en bij werknemers (kennis bijspijkeren). Maar ook bij mensen die het Nederlands als tweede taal spreken en de taal (beter) onder de knie willen krijgen. En bij buitenlandse studenten die – zoals Bussemaker wil (zie het kader hiernaast) – na afronding van hun studie hier hun carrière beginnen.

Nederlands leren begint voor hen vaak met boekjes van Annie M.G. Schmidt. Maar er komt een moment dat men voor de formulering van gedachten en het uitdrukken van gevoelens meer nodig heeft dan jip-en-janneketaal. Ook dan biedt een Nederlandstalige MOOC – in tweeërlei opzicht – goed lesmateriaal. <

Make it in the Netherlands!

Het actieplan *Make it in the Netherlands!* van minister van Onderwijs Bussemaker loopt van 2013 tot 2016 en heeft als doel om internationale studenten te binden aan Nederland. Een van de "actielijnen" heet "Alles begint bij taal": "We gaan het makkelijk en aantrekkelijk maken voor internationale studenten om Nederlands te leren. Zowel online als klassikaal."

Het grote aanbod aan Engelstalige opleidingen is volgens het programma bijzonder, maar "voor echte sociale integratie blijkt het toch nodig om Nederlands te spreken. (...) Regelmatig verzochten internationale studenten dat ze best Nederlands hadden willen leren, maar dat het er niet van kwam."

Wie vertaalt, loopt onvermijdelijk tegen de grenzen van de taal aan. In deze rubriek presenteert elke maand een vertaler zijn of haar weerbarstigste vertaalprobleem – en de uiteindelijke oplossing.

Vincent Hunink

Wat is het grootste vertaalprobleem dat u bent tegengekomen?

Eén van mijn vertaalmotto's is: 'Wat niet kan, kan toch.' Alles is oplosbaar. Maar ik twijfelde eens hieraan bij een poëzievertaling. De *Annalen* van de vroeg-Romeinse dichter Ennius (239-169 v.Chr.) zijn geschreven in zogeheten hexameters, de klasieke versvorm van de epen van Homerus en Vergilius. In mijn vertaling koos ik voor een andere versvorm, die kortere versregels met minder lettergrepen opleverde. Met wat techniek en goede wil kwam ik overal redelijk uit.

Maar ergens in zijn *Annalen* geeft Ennius een lijst van twaalf Romeinse godennamen in twee verzen:

Iúno Véstá Minérúa Cerés Diána Venús Mars
Mércuriús Iouis Néptúnús Volcánus Apóllo.

Hier had ik geen enkele speelruimte: twee regels van mijn vertaling konden simpelweg geen plaats bieden aan alle namen. Dit was technisch onmogelijk.

Hoe hebt u het opgelost?

Door namen te ontleen aan vertalingen van Vondel. De Oudhollandse schatkamer van de poëzie kent namelijk een paar handige, kortere varianten. Zo werd het:

Júno, Véstá, Céres, Diáan, Minérf en Vénus,
Márs, Mercúur, Jupíjn, Neptúun, Vulcáan, Apól.

Fraaie poëzie is het zeker niet, maar alle namen zitten erin. Het kon niet, maar is toch gelukt.

Vincent Hunink (1962) vertaalt sinds 1990 vooral Latijnse teksten van auteurs uit Oudheid en Middeleeuwen. Recent publiceerde hij onder meer werken van Seneca en Tacitus. In 2011 kreeg hij voor zijn vertaalwerk de prijs van het Nederlands Letterenfonds voor "de vertaler als cultureel bemiddelaar".
www.vincenthunink.nl

Foto: Kik Smeets

Taal en muziek

Onze dochter studeert theaterwetenschappen en onderdeel van die studie is het maken van theaterstukken. Schrijven, spelen, regisseren, produceren, dramaturgiseren, als dat een werkwoord is.

Zodra er weer een uitvoering is, gaan wij natuurlijk meteen kijken. Zo zagen wij de afgelopen jaren een bewerking van Baricco's *Barbaren*, van García Lorca's *Bloedbruiloft*, Kushners *Angels in America*, Pinters *Nacht*, een eigen stuk (over de desillusie van het volwassen worden) en, onlangs, een bewerking van *Macbeth*. Of beter: van Verdi's bewerking van *Macbeth*. Dat was de opdracht: het moest muziektheater zijn.

Zij had er een monoloog van gemaakt, waarbij de getroebelde vorst een zogeheten 'looping station' bediende, een apparaatje waarmee je geluiden opneemt en weer afspeelt in een oneindige lus. *Macbeth* was er heel behendig mee, al pratend schilderde hij als het ware met geluid het achterdoek voor zijn woorden. Muziek, zijn eigen stem, decorgeluidjes, van alles door elkaar. Behalve een eenakter over eerzucht en angst was het ook een onderzoek naar waar taal overgaat in muziek. Ik werd er erg gelukkig van.

Geluid is mijn medium, als je dat zo kunt zeggen. Als ik moest kiezen tussen blind worden of doof, zou ik kiezen voor blind. Mensen te zien spreken zonder ze te horen lijkt mij frustrerender dan andersom. Nooit meer muziek horen lijkt me erger dan nooit meer een schilderij zien. Mijn eerste baan was bij de radio. Er was een tijd dat ik 7 dagen per week 24 uur per dag met mijn Uher-recorder om mijn nek liep en van alles audioverslagen maakte. Geluid!

Steven Pinker, de taalkundige, beweert dat muziek geen enkele evolutionaire functie heeft. Het is 'auditieve cheesecake' – lekker, een genot, maar nergens voor nodig.

Tja, dat kun je over dans of schilderkunst ook zeggen, maar dat zijn toch zaken die bijdragen aan ons welbevinden? Heeft dat geen biologisch nut? Blijve mensen leven langer dan sombere, daar zijn veel statistieken over. Muziek, goede muziek uiteraard, heeft een onmiskenbaar positief effect op mijn humeur, ongeacht de stemming van de muziek zelf. De somberste Sjostakovitsj, de zwaarste Lucinda Williams, het maakt niet uit, ik knap ervan op.

Maar, en daar wou ik heen, goed gesproken woord doet dit ook. Onze zielen hadden kunnen communiceren via muziek, mijmert Proust in *À la recherche du temps perdu*, maar helaas sloegen wij ooit de weg in naar het primitieve medium taal. Dat de taal van de neanderthalers een mix van spraak en zang was, zoals de archeoloog Steven Mithen beweert, lijkt mij aannemelijk.

Een stand-up comedian die op dreef is, een goed gesprek op de radio, ik luister ernaar alsof het muziek is. De inhoud is ondergeschikt, het gaat bijna letterlijk het ene oor in en het andere uit, maar dat hindert niet, het is die beweging. De beweging van taal door je hoofd. Het lijkt iets aan te vullen waaraan een tekort was. Alsof de rimpels uit een ballon worden gepompt. Een plant die zich een beetje opricht als hij water krijgt.

JAN KUITENBROUWER

Vraag en antwoord

Emoji/emoji's

? Wat is het meervoud van emoji: emoji of emoji's?

Van Dale en het *Algemeen Nederlands woordenboek* (zie anw.inl.nl) vermelden *emoji* wel, en geven allebei twee meervoudsvormen: *emoji* en *emoji's*.

Woordenboeken weerspiegelen het gebruik in de praktijk, en inderdaad kom je beide vormen in de praktijk veel tegen – overigens niet alleen in het Nederlands, maar ook bijvoorbeeld in het Engels, Duits en Frans. Een mogelijke verklaring is dat het woord uit het Japans komt, en in die taal kan *emoji* een enkelvoudige én een meervoudige betekenis hebben. Bij het vertalen van Japanse teksten wordt *emoji* daarom ook vaak zowel voor het enkelvoud als voor het meervoud gebruikt. Dat *emoji* als meervoud wordt gezien, kan komen doordat er ook andere woorden zijn die in het meervoud op een *i* eindigen, zoals *politici* en *stimuli*.

Hoewel het duidelijker is om *emoji's* te gebruiken, valt niet te ontkennen dat ook de meervoudsvorm *emoji* zich een plaats verworven lijkt te hebben in het Nederlands.

Beide meervoudsvormen zijn juist, maar *emoji's* maakt het best duidelijk dat het om iets meervoudigs gaat.

Emoji('s) zijn kant-en-klare plaatjes die gebruikt worden in onder meer sociale media, chatprogramma's en allerlei apps. (Zie ook de rubriek 'Gaten in de taal' op pagina 257.) Het woord *emoji* komt pas enkele jaren voor in het Nederlands, en staat nog maar in weinig woordenboeken. De onlineversie van de dikke

'Foute' meervouden

Er zijn diverse meervoudige woorden uit andere talen die in het Nederlands vaak als enkelvoudsvorm worden opgevat – en andersom. Enkele voorbeelden:

- Het woord *scampi* ('grote garnalen') is in het Italiaans een meervoud; het enkelvoud is *scampo*. In het Nederlands komt *scampo* nauwelijks voor en kan *scampi* enkelvoud én meervoud zijn; daarnaast bestaat de meervoudsvorm *scampi's*. Voor *panino* - *panini* - *panini's* ('broodje(s)') geldt hetzelfde.
- Iets vergelijkbaars doet zich voor bij *blini* ('flensje(s)'): dat is in het Russisch een meervoud (enkelvoud: *blin*), maar wordt in het Nederlands als enkelvoud gebruikt (meervoud: *blini's*).
- Het woord *lasagne* ('pastagerecht') is in het Italiaans een meervoud, zonder gangbaar enkelvoud; in het Nederlands wordt het als enkelvoud gebruikt.
- De uit het Latijn geleende woorden *pollen* ('stuifmeel') en *gluten* ('vorm van eiwit(ten)') zijn van oorsprong enkelvoudig, maar worden in het Nederlands vaak als meervoudsvorm opgevat: 'Er hangt/hangen veel pollen in de lucht'; 'Er zit/zitten geen gluten in dit brood.'

LETTERLIJK EN FIGUURLIJK

Vieze varkens worden niet vet

? Als je iemand duidelijk wilt maken dat hij niet kieskeurig moet zijn, vooral als het om eten gaat, kun je zeggen: 'Vieze varkens worden niet vet.' Maar waar komt die uitdrukking vandaan?

Het gaat in deze uitdrukking niet om *vies* in de betekenis 'vuil' of 'onsmakelijk', maar om de verouderde betekenis 'afkerig' of 'moeilijk tevreden te stellen, kieskeurig'. Met de uitdrukking wordt bedoeld: als varkens kieskeurig zouden zijn – wat ze duidelijk niet zijn, want varkens eten bijna alles – zouden ze nooit lekker dik worden. In figuurlijke zin werd dit een grappige aanmoediging om iets op te eten: 'Kom op: vieze varkens worden niet vet!'

Het woord *vies* in de betekenis 'afkerig' komt ook voor in de uitdrukking *ergens niet vies van zijn*. Daarmee wordt bedoeld: 'iets (stiekem) erg lekker vinden', zoals in 'Ik ben niet vies van een flink stuk boterkoek op zijn tijd.'

Arbo(-)arts/arbo(-)arts

? Wat is de juiste spelling: *Arboarts*, *Arbo-arts*, *arboarts* of *arbo-arts*?

Er zijn twee vormen juist: *arboarts* en *arbo-arts*.
Arbo is een verkorting van *arbeidsomstandigheden*. Omdat je dat woord met een kleine letter schrijft, krijgt ook *arbo* geen hoofdletter.

Samenstellingen met *arbo* worden in principe aaneengeschreven: *arbodienst*, *arboreglement*, *arbozorg*. Dat is omdat *arbo* als 'gewoon' woord wordt uitgesproken en niet als afkor-

ting – het is dus een ander geval dan bijvoorbeeld *kno-arts* ('keel-neus-en-oorarts'), waarin *kno* wél letter voor letter wordt uitgesproken; in zo'n geval is een streepje verplicht. Maar ook na *arbo* kan soms een streepje komen. Het streepje is verplicht als het woorddeel erna met een *e*, *i*, *o* of *u* begint: *arbo-eisen*, *arbo-inspectie*, *arbo-overeenkomst*, *arbo-uren* – dit om te voorkomen dat de *oe(i)*, *oi*, *oo* en *ou* als één klank worden gelezen. In andere gevallen is een streepje toegestaan om (naar eigen inzicht) het woordbeeld

Foto: Wikimedia

te verduidelijken: naast *arboarts* en *arboverleden* zijn dus ook *arbo-arts* en *arbo-verleden* juist.

Overigens zijn *Arbowet* en *Arboraad* wel met een hoofdletter, omdat het hier om namen gaat: die van een wet en die van een raad.

Middernacht

Waarom wordt twaalf uur 's nachts aangeduid als *middernacht*? Het is dan toch helemaal niet het midden van de nacht? Voor mijn gevoel begint de nacht dan pas net.

Lange tijd duidde *middernacht* wel het midden van de nacht aan. Met *nacht* werd oorspronkelijk namelijk de periode tussen zonsopgang en zonsopkomst bedoeld, en twaalf uur 's nachts viel precies in het midden daarvan.

De tijd werd eeuwenlang bepaald door de stand van de zon: als die in het zuiden stond, was het twaalf uur 's middags. Hierdoor kon de tijd per plaats verschillen. Eind negentiende eeuw werden er wereldwijd tijdzones ingesteld, zodat aan- en sluitende gebieden dezelfde tijd konden hanteren. Nederland en België gebruikten toen dezelfde tijd als Engeland, maar in de Tweede Wereldoorlog kregen ze dezelfde tijd als Duitsland, wat qua stand van de zon bijna een uur 'te laat' is. Hierdoor verschoof ook de don-

Foto: 123RF

Twaalf uur: begin of midden van de nacht?

kere periode naar een later tijdstip. Gedurende de zomertijd is het verschil nog een uur groter: het midden van de nacht ligt dan rond 1.45 uur.

Tegenwoordig wordt *nacht* doorgaans gedefinieerd als de periode van 0.00 tot 6.00 uur. In die definitie is twaalf uur inderdaad het begin van de nacht, en niet het midden.

Terwijl

Je ziet weleens zinnen als: 'Lieke heeft de hele nacht gefeest, terwijl ze vandaag een belangrijk tentamen heeft.' *Terwijl* duidt toch op gelijktijdigheid? Daarvan is hier geen sprake.

De eerste betekenis van *terwijl* is inderdaad 'gedurende de tijd dat', bijvoorbeeld in 'Terwijl ik dit stuk zit te typen, ligt de kat op mijn schoot.' Maar *terwijl* kan ook de beteke-

nis 'hoewel' hebben, zoals in de zin over Lieke.

Het *Etymologisch woordenboek van het Nederlands* (2003-2009) schrijft hierover: "De basisfunctie van *terwijl* is het verbinden van twee gelijktijdige gebeurtenissen of toestanden (...). Vanaf de 16^e eeuw komt het steeds meer voor dat die min of meer met elkaar in tegenstelling staan; het aspect van gelijktijdigheid kon zo op de achtergrond raken en zelfs geheel afwezig zijn." Het tegenstellende gebruik van *terwijl* komt dus al enkele eeuwen voor.

TAALTRAININGEN

In het najaar geven we weer enkele taaltrainingen. Er staan op dit moment trainingen ingepland in Amsterdam op dinsdag 10 november (opfris-training), donderdag 19 november (korte training spelling) en zaterdag 21 november (complete training spelling).

MEER TAALADVIES?

Direct antwoord op een taalvraag? De Taaladviesdienst is elke werkdag van 9.30 tot 12.30 uur bereikbaar op 0900 - 345 45 85 (zie ook het colofon). Op onze website worden bovendien ruim 2000 taal-kwesties behandeld: www.onzetaal.nl/taaladvies.

Test

A. Test uw spellingkennis

- a. guerilla-eenheid
b. guerrillaeenheid
c. guerrilla-eenheid
- a. in arre moede
b. in arren moede
c. in arren moeden
- a. royaltiesexpert
b. royalty's expert
c. royalty's-expert

B. Vergroot uw woordenschat

- abyssaal*
a. betrekking hebbend op de diepe zee
b. kloosterlijk
c. zonder hoofd geboren
- greb*
a. bedding
b. berg
c. greppel
- inunderen*
a. een drain inbrengen
b. onder water zetten
c. verstoren

C. Zoek de fouten

- Zomers strijkt op de wijdse vlakte dichtbij de stads-singel een vermaart circus neer met acrobateurs, clowns en trapezisten.
- De voorheen favoriete dompteuze zit met haar collega-wildedierentemmer op de eretribune sinds ze door nieuwe wetten en oekases van hogerhand hun acts niet meer mogen opvoeren uit dierenwelzijnsoogpunt.

D. Extra

Hoe heten klanken die op de rood gemarkeerde plaats in de mond worden gemaakt: faryngalen, gutturalen, labialen of labiodentalen?

De antwoorden vindt u op bladzijde 256 van dit nummer.

KORTE TAALTIPS

Op/in Cuba *Op Cuba* en *in Cuba* zijn beide juist; dat geldt ook voor veel andere landen die een eiland zijn. >> www.onzetaal.nl/opin

Super... *Superleuk, supermooi, superaanbod, supervakantie* e.d. zijn één woord. >> www.onzetaal.nl/super

Klein diner De verkleinvorm van *diner* is *dinertje*; de spelling *dineetje* is in 2005 afgeschaft. >> www.onzetaal.nl/diner

“De transformatie van beeldmotieven”

Tekstborden bij moderne kunstwerken

Kijkers in musea zijn vaak ook lezers: van de bij de kunstwerken hangende tekstborden. Wat melden die zoal? Wat voor taal wordt er gebruikt? En worden we daar ook wijzer van?

RIEMER REINSMA

Ustaat in een museum bij een modern kunstwerk. Wat doet u dan? De kans is groot dat u uw blik al snel richt op het ernaast hangende tekstbordje. Veel mensen doen dat, vooral als het om abstracte kunst gaat. Kennelijk willen ze bevatten wat ze zien, en hopen ze dat de begeleidende tekst wat houvast biedt. Neem nu het beroemde schilderij *Cathedra* van de Amerikaanse kunstenaar Barnett Newman, bestaande uit twee enorme blauwe vlakken. Dit is de tekst die erbij hangt:

Barnett Newman, *Cathedra*, 1951, olieverf op doek, 243 x 543 cm, collectie Stedelijk Museum, Amsterdam.

Cathedra verwijst naar het Oude Testament: het blauwe hemelgewelf en de troon van God. De spiritueel ingestelde Newman wilde met de titel verduidelijken hoe hij zich tijdens het schilderen van *Cathedra* verbonden voelde met het hogere en het mysterie van het leven. In 1997 werd *Cathedra* zwaar beschadigd door een bezoeker van het Stedelijk Museum. Bij de restauratie is ernaar gestreefd Newmans kleuropbouw en penseelvoering zo goed mogelijk in de oorspronkelijke staat terug te brengen.

De intensiteit van *Cathedra* ontstond doordat Newman het blauw van het schilderij opbouwde in zes afzonderlijke lagen verf van verschillende blauwpigmenten. Zo creëerde hij een diep en rijk geschakeerd kleurvlak, dat een ruimtelijke illusie oproept.

Dit bijschrift doet wat het moet doen. Het meldt kort iets over de kunstenaar, over de technische kant van de zaak en de bedoelingen van de kunstenaar,

en biedt zo een voorzichtige aanzet tot interpretatie – die de kijker nog alle ruimte biedt er zelf het zijne of hare bij te denken en te voelen.

Elders in het Stedelijk staat een enorme zaag, die door twee horizontale ‘vouwen’ tegen de muur gedrapeerd is. Het werk is gemaakt door de Amerikaanse kunstenaar Claes Oldenburg. De tekst erbij

De tekst heeft zich brutaal naar voren gedrongen, tussen de kijker en het kunstwerk in.

legt uit hoe Oldenburg “vraagtekens plaatst bij het onderscheid dat wordt gemaakt tussen de ‘artistieke’ en ‘functionele’ waarde die een voorwerp kan hebben”. “Zijn benadering is nogal typerend voor de pop art”, staat er verder onder meer, en:

Wat oogt als een zaag wordt bij nader inzien tot een esthetisch object: Oldenburgs versie is groter, zelfs monumentaal, en bestaat uit beeldhouwmaterialen als aluminium en hout. (...) De zaag is duidelijk onbruikbaar en verandert zo van gebruiksvoorwerp tot museale sculptuur.

Ook dit bijschrift licht toe, geeft achtergrondinformatie en stelt de kijker in staat zelf een oordeel te vormen. En heel belangrijk: het gebeurt op een begrijpelijke manier.

Naschilderen

Helaas is niet ieder bordje zo duidelijk. In hetzelfde Stedelijk Museum hangt het schilderij *Compositie met lila ruit* van de Nederlandse kunstenaar Daan van Golden. De toelichtende tekst begint heel helder. Samengevat komt het erop neer dat Van Golden in Japan was, zakdoeken onder ogen kreeg en die minutieus naschilderde om tot rust te komen, en het resultaat als kunstwerk bestempelde. Maar halverwege wordt dat naschilderen van zakdoeken omschreven als “De transformatie van beeldmotieven uit de werkelijkheid.” Wat wordt bedoeld met “beeldmotieven”? Het kleurenpatroon van de zakdoeken? En tot wat worden ze getransformeerd? Opeens weet de kijker niet meer zo zeker of hij het kunstwerk wel echt begrepen heeft. Misschien denkt hij dat hem allerlei subtiliteiten ontgaan zijn. Het zou kunnen dat hij het gevoel heeft dat het bijschrift zich brutaal naar voren heeft gedrongen, tussen hem en het kunstwerk in.

Het Stedelijk is niet het enige museum voor moderne kunst dat er soms moeite mee heeft om gewone, begrijpelijke taal te gebruiken bij het communiceren met de modale kijker. In het Van Abbemuseum in Eindhoven is er de doorlopende tentoonstelling *Er was eens ... De collectie nu*. De zaaltekst die als inleiding dient, begint met een redelijk toegankelijk geschreven passage, met als strekking dat de kunstwereld de laatste twintig jaar veranderd is, dat de tentoonstelling een beeld wil geven van de verschillen tussen kunstenaars uit diverse delen van de we-

reld, enzovoort. Maar dan eindigt het met een zin die het uiterste van de lezer vergt: “We eindigen onze reis door de kunst van de laatste 100 jaar in een overgangperiode, waarin de mogelijkheden voor de toekomst in voorbereiding zijn.” Wat moeten we ons voorstellen bij mogelijkheden voor de toekomst die in voorbereiding zijn? En is in feite niet elk moment een overgangperiode waarin de toekomst in voorbereiding is?

Lineaire tijd

Wie schrijven die kunstbijschriften? Soms is dat de kunstenaar zelf. Op de tweejaarlijkse tentoonstelling van de Rijksakademie van beeldende kunsten in Amsterdam, waar werk van internationale aankomende talenten geëxposeerd wordt, was in 2014 een performance te zien van Nickel van Duijvenboden. Het kunstwerk ging over het schrijven van brieven, en het tekstbord meldde: “Brieven schrijven (de specifieke conditie van het corresponderen) heeft voor mij een indirecte route geopend tot het maken van kunst.” Hier is de kunstenaar zelf aan het woord – en helaas op een nogal vage en wollige manier. Want waarom moet er bij “brieven schrijven” zondig worden uitgelegd dat dit “de specifieke conditie van het corresponderen” is?

Meestal zijn het de kunstinstellingen die de bijschriften maken – al zullen in het geval van de Rijksakademie ook de teksten die niet in de ik-vorm staan wel van de studenten zelf zijn. In die Rijksakademie was eveneens een video te zien van de Japanner Shigeo Arikawa. Een hand houdt een glazen knikker vast waarop een menselijk oog afgebeeld is; de knikker draait rondjes. Wat wil de kunstenaar hiermee zeggen? “Eerst zien we een voorstelling, pas daarna herkennen we haar. Het benoemen van dat wat we zien, geeft ons grip op de wereld, maar het laat die wereld ook stollen en de tijd doortikken naar een onherroepelijk en definitief einde.” De schrijver begon hier kennelijk lekker op dreef te raken en vervolgde: “Volgens Shigeo Arikawa hoeft tijd niet per se lineair te zijn – beelden vernieuwen zichzelf in het heden en construeren daarmee het verleden als herinnering. Hij probeert beelden te creëren die makkelijk gezien maar niet makkelijk herkend kunnen worden.” En zo gaat het verder.

Vloeibare ruimte

Als je zulke tekstborden met elkaar vergelijkt, vallen bepaalde overeenkomsten op. Sommige woorden blijken bijzonder in trek te zijn. *Uitnodigen* bijvoorbeeld. Een kunstwerk van de Litouwse Ruta Butkute in de Rijksakademie “nodigt de toeschouwer uit om zich op een nieuwe manier te verhouden tot voorwerpen”, en op een bordje bij de Italiaanse videokunstenares Catherine Biocca werden kijkers “uitgenodigd om zich in haar low-tech installaties te verhouden tot cartoonese figuren”.

In het verlengde daarvan ligt *uitdagen*, een woord dat ook veel voorkomt. Volgens een bordje in het Van Abbe “daagt” een bepaald kunstwerk “het idee van een materiële collectie uit, dat dient als hoeksteen van elk museum. Het doet een voorstel voor een immateriële collectie welke reflecteert op de contradicties en beloftes van de moderne wereld.”

“Beelden vernieuwen zichzelf in het heden en construeren daarmee het verleden als herinnering.” Video van de Japanse kunstenaar Shigeo Arikawa.

Wat betekent dit? Hier lijkt te staan: weg met het museum – en met ons.

In de wereld van de moderne kunsttekstborden heerst een voorliefde voor alles wat ‘in elkaar overloopt’ of ‘vloeibaar’ is – in figuurlijke zin dan. Weg met grenzen en afbakening. In de Rijksakademie was het werk *Pain statement, value proposition* van Nathan Azhderian te zien; daarin “worden vaststaande concepten vervangen door gevoeligheid en wordt ruimte vloeibaar”. En op *Tekening 2014* van

“Het zoeken naar de ideale museumtekst iets is als het zoeken naar de heilige graal: je vindt hem nooit.”

Taocheng Wang, tot voor kort in de Vleeshal in Haarlem, staan figuren “die de grens tussen Oost en West, mannelijk en vrouwelijk doen vervloeien” en “waarin identiteit helemaal fluïde lijkt te zijn”. De argeloze museumbezoeker die op zoek is naar houvast, zal het intussen duizelen.

Poëtisch

Zoals de voorbeelden van Newman en Oldenburg aan het begin lieten zien, kan een bijschrift bij een kunstwerk ook helder en ondersteunend zijn. Hoe komt het dan dat ze toch zo vaak onbegrijpelijk zijn, en uit de bocht vliegen? Misschien leggen de hierboven geciteerde tekstborden bij Daan van Golden en Nickel van Duijvenboden de kern van het probleem bloot. In beide gevallen wordt het kunstwerk eerst helder omschreven en volgt daarna een uiterst gewichtig klinkende toelichting. De nageschilderde zakdoeken van Van Golden worden uitgelegd als een

“transformatie van beeldmotieven uit de werkelijkheid”, en Van Duijvenboden licht de term *briefwisseling* toe als “de specifieke conditie van het corresponderen”. Waarom? Het moet ermee te maken hebben dat veel abstracte en conceptuele kunstwerken een tweede, extra betekenislaag hebben, iets wat je niet meteen aan het werk afziet: een diepere betekenis – laten we het zo maar noemen.

Xander Karskens, conservator hedendaagse kunst van De Hallen in Haarlem: “Er is een onaanraakbare kern in veel moderne kunstwerken, een diepere laag inderdaad. De vraag voor ons (de conservator en de medewerker publiekszaken) is altijd weer hoe je die het best onder woorden kunt brengen. Af en toe komen er reacties van het publiek. Dan vinden ze de teksten te ingewikkeld, met te veel jargon. Persoonlijk heb ik een voorkeur voor poëtische teksten zonder al te veel biografische gegevens over de kunstenaar. Ik hou van ‘laterale’ beschrijvingen: teksten die een gevoel tot uiting brengen dat ik bij het kijken naar het kunstwerk ervaar. Maar daar kun je natuurlijk ook anders over denken. Ik ben er inmiddels achter dat het zoeken naar de ideale museumtekst iets is als het zoeken naar de heilige graal: je vindt hem nooit.”

Wetenschap

De diepere betekenis van kunstwerken laat zich dus moeilijk in woorden vangen. Je zou misschien zelfs kunnen zeggen: als dat eenvoudig was geweest, had het kunstwerk niet eens hoeven te worden gemaakt. Hoe dan ook: in hun onmacht zoeken tekstschrijvers kennelijk vaak hun heil in wetenschappelijk aandoende taal, waarin heel wat wordt ‘onderzocht’, ‘getest’ en ‘gereflecteerd’ – net als in de gewone wetenschap. Over de kunstenares Quynh Dong meldt de Rijksakademie bijvoorbeeld: “Dong gebruikt kitsch als een bewuste strategie in haar onderzoek.”

Het resultaat van die pogingen om de ware aard van het kunstwerk bloot te leggen, is nogal eens onbegrijpelijk, zoals de voorbeelden laten zien. Het is daarom misschien beter om de eventuele diepere betekenis van een werk maar gewoon in het midden te laten, en de toeschouwer die zelf te laten ervaren. Dat het bijschrift daarbij een hulpmiddel kan zijn, toont wat in het Stedelijk te lezen is bij *Cathedra* van Barnett Newman. <

Digitale factuur? Graag uw e-mailadres

SECRETARIAAT ONZE TAAL

Het grootste deel van de administratie van Onze Taal verloopt digitaal. Zo versturen wij bijvoorbeeld de jaarlijkse facturen voor de contributie zo veel mogelijk per e-mail. Voor een vereniging als de onze betekent die digitalisering een flinke kostenbesparing. Ook kunnen wij gemakkelijker contact met u opnemen als we over uw e-mailadres beschikken.

U doet ons dus een groot plezier als u ons uw e-mailadres doorgeeft. Dat kan via www.onzetaal.nl/mail. Bij voorbaat veel dank. <

Matthias Giesen

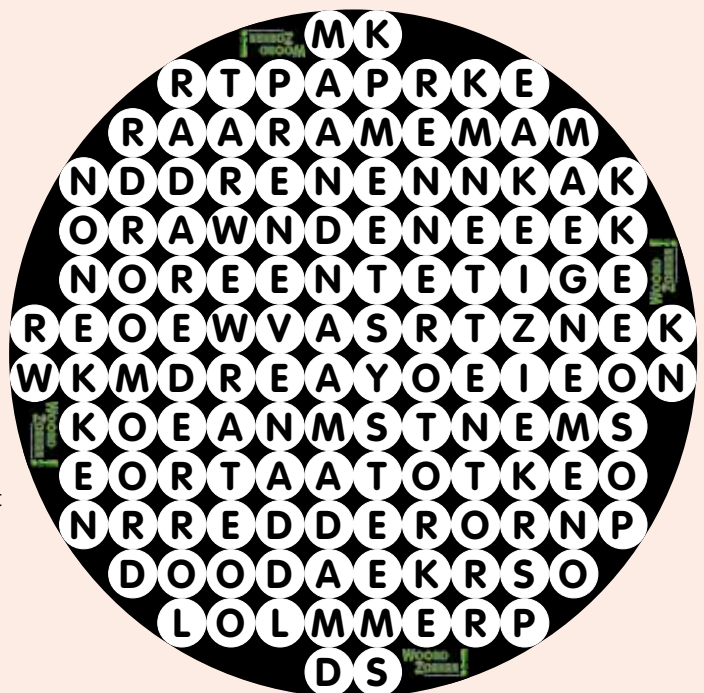
Taalpuzzel

SAMENSTELLING: RUTGER KIEZEBRINK

Deze woordzoeker bevat eenendertig palindromen. Elk woord zit horizontaal, verticaal of diagonaal in het diagram verborgen. De letters die na het wegstrepen van alle woorden overblijven, vormen een toepasselijk woord.

Wilt u meedingen naar de maandprijs, stuur de oplossing dan voor 10 september naar puzzel@onzetaal.nl of naar Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag (o.v.v. 'Taalpuzzel').

daad	netten
dood	neven
droomoord	non
kaak	pap
kak	pop
keek	raar
keiziek	radar
kok	redder
lol	reder
maandnaam	renner
madam	rotor
mam	serres
meetsysteem	soos
negen	tarwewrat
nekken	tot
nemen	

De winnaar krijgt een exemplaar van het spel Woordzoeker, beschikbaar gesteld door spellenfabrikant Goliath. De winnaar van de puzzel uit het juli/augustusnummer is P.R. Doekes uit Heteren. De oplossing was: 1 P, 2 op, 3 pon, 4 poen, 5 opent, 6 potent, 7 in petto, 8 setpoint, 9 posttrein, 10 winterstop, 11 stop-trein, 12 piet snot, 13 top-tien, 14 potten, 15 poten, 16 open, 17 nop, 18 po, 19 o.

Blitse happenings

De taal van de jaren zestig

In de jaren zestig stond de maatschappij op z'n kop en de woordenschat veranderde mee. Wim Daniëls schreef er een boek over, dat deze maand verschijnt. Een voorproefje.

WIM DANIËLS

In elk decennium gebeurt er veel en verandert er van alles, maar het besef daarvan ontstaat meestal pas achteraf, als het decennium voorbij is. In de jaren zestig was dat niet zo. Al in 1964 stelde protestzanger Bob Dylan vast dat de tijden aan het veranderen waren. Hij zong erover in 'The Times They Are a-Changin'', en velen zongen het hem na, zoals Boudewijn de Groot: 'Er komen andere tijden'.

Een nieuwe jeugd

Een belangrijke verandering in de jaren zestig was de jeugd die zichzelf een stem gaf. In Nederland waren de provo's daarvan het beste voorbeeld. Hun benaming hadden ze ontleend aan het proefschrift van de latere professor Wouter Buikhuisen uit 1965, *Achtergronden van nozemgedrag*. Buikhuisen introduceerde daarin de term *provo* als verkorting van *provoceren*. "Zoals nog zal blijken", schreef Buikhuisen, "vormt (...) provoceren als tijdverdrijf een van de belangrijke kenmerken van de provo."

De jongeren op wie Buikhuisen doelde, gingen *provo* vervolgens als een geuzennaam gebruiken, die ze ook uitdroegen via allerlei 'happenings' en die ze zelfs de politiek binnenloodsten via de politieke partij Provo. Uit de provo's ontstonden eind jaren zestig de 'kabouters', die politiek nog actiever zouden worden dan de provo's. Daarnaast had je de 'bloemenkinderen' uit de 'flowerpowerbeweging', die 'peace' en 'love' predikten, zoals Beatle John Lennon met

zijn kersverse vrouw Yoko Ono tijdens hun ‘bed-in’ in het Amsterdamse Hilton Hotel, in maart 1969.

Beatgirls

Met John Lennon hebben we ook een ander fenomeen van de jaren zestig te pakken: de ‘beatmuziek’, met exclusief voor The Beatles de ‘Beatlemania’, maar in algemenere zin de ‘beatgirls’, de ‘nederbeat’ en de ‘beatlepruik’. Die laatste term stond simpelweg voor ‘lange haren bij jongens’, waarvan niet iedereen gecharmeerd was. In 1966 besloot de Groningse voetbalclub GVAV-Rapiditas dat jongens met lang haar niet langer bij de club mochten voetballen. In het clubblad schreef de jeugdcommissie van de club destijds: “Wij zijn van mening dat men op

Nieuwe producten in de jaren zestig waren de muziekcassette, de kleuren-tv, knäckebröd en de condoomautomaat.

het sportveld niet met een beatlepruik of wat daar op begint te lijken moet rondlopen, net zomin als men op zijn trouwdag met spijkerbroek en slobbertrui op het stadhuis verschijnt, in een gekleed pak gaat kamperen of met een feestneus op zijn werk komt.”

Vanzelfsprekend hangt in elk decennium de nieuwe woordenschat ook samen met nieuwe mijlpalen die bereikt worden en nieuwe producten die op de markt komen. In de jaren zestig was zo’n mijlpaal bijvoorbeeld de ‘maanlanding’, terwijl de ‘muziekcassette’, ‘kleuren-tv’, ‘knäckebröd’ en de ‘condoomautomaat’ nieuwe producten waren.

Worstelen

Opvallend is hoezeer het woordenboek Van Dale soms worstelde met de nieuwe woorden van de jaren zestig. In de ‘Voorrede’ van de negende editie van Van Dale uit 1970 stond bijvoorbeeld dat *boterberg* niet in het woordenboek was opgenomen omdat het woord alleen in een bepaalde context fungeerde en daaraan zijn betekenis ontleende: “Men kan niet zeggen dat er een woord *boterberg* bestaat dat betekent ‘groot overschot aan boter’; men kan alleen zeggen dat, wanneer in een bepaald verband over dit overschot gesproken wordt, dit min of meer schertsend, en naar het voorbeeld van *rijstebrijberg*, kan worden aangeduid als *boterberg*.” Pas twee edities later, in 1984, verscheen het woord *boterberg* in Van Dale, met als definitie: “gigantische hoeveelheid (overtollige) boter”.

Verengelsing

Onze Taal deed in de jaren zestig af en toe oproepen voor het bedenken van goede Nederlandse woorden voor woorden van vreemde komaf. In maart 1960 – acht jaar voordat Nederland zijn eerste metrolijn zou krijgen – zocht men bijvoorbeeld een goed Nederlands woord voor *métro* (toen geschreven met

een accent aigu). Inzenders kwamen onder andere aanzetten met: *tronder* (‘trein onder’), *ogee* (‘ondergrondse’) en *buissspoor*.

Metro komt oorspronkelijk uit het Frans, als verkorting van *chemin de fer métropolitain*, zoals heel veel Nederlands uit het Frans komt (veel meer dan uit het Engels), maar in de jaren zestig begon men zich vooral druk te maken over de verengelsing van het Nederlands. Halverwege de jaren zestig kwam de Nederlandse Vereniging Bescherming Voetgangers (VBV) bijvoorbeeld met een poster waarop stond: “People prefer gentlemen!”, een tekst die goed gedrag in het verkeer moest bevorderen. De poster werd aan alle scholen in het land gestuurd. Eén schooldirecteur vond de intentie van de actie wel goed, maar de Engelse tekst beviel hem allermint. Hij stuurde de poster terug aan de VBV met het volgende begeleidend schrijven: “In een tijd waarin de jeugd toch al een verontrustende mate van besmetting met heel en half Engels vertoont, dat hun aangesmeerd wordt door Blauwe Diamanten, Springende Juwelen [de schooldirecteur doelde hier op het duo The Blue Diamonds en de gitaargroep The Jumping Jewels – WD] en andere kreuners van de radio en de grammofoonplatenindustrie, vind ik het te gek voor woorden dat een Nederlandse Vereniging zich in de Nederlandse scholen tot de Nederlandse jeugd richt in een buitenlandse taal. Dat gebeurt in advertenties al genoeg. Maar daar gaat het om verkopen en niet om opvoeden. Ik kan niet de ene dag tegen mijn leerlingen zeggen: ‘Jongelui, hou je moerstaal hoog’, en de andere dag een aanplakbiljet dat voor Nederlanders bestemd is, maar een Engels opschrift draagt, ophangen. Zelfs niet, al staan daar in het Engels heel sympathieke dingen.”

Spelling

De jaren zestig waren ook roerige spellingjaren, met de voorstellen van de in 1963 opgerichte Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling (VWS) en de rapporten van de Belgisch-Nederlandse commissie voor de spelling van bastaardwoorden. Remco Campert nam alle spellingperikelen op de hak in zijn hilarische roman *Tjeempie!, of Liesje in Luilletterland*, verschenen in 1968. Hij kwam met spellingvormen aanzetten als: *dagelukse*, *dzjiens*, *inturrezzante diskuzie*, *kwaadschix*, *laawaajug*, *oteurs*, *quazie*, *spesjale*, *stoont* en *werkullukheid*. En op een vraag van een van de personages in het boek hoe je *sex* moet spellen, is het antwoord: “essay-iks”.

Nog enkele jarenzestigwoorden:

fysiotherapie In 1965 kwam er via het Fysiotherapeutenbesluit de regeling dat ‘massage’ en ‘fysische therapie’ voortaan tot het domein van de ‘fysiotherapie’ zouden worden gerekend. Dat woord was nieuw in de jaren zestig. Voordien – en dat was vanaf omstreeks de eerste helft van de negentiende eeuw – werd meestal ‘heilgymnastiek’ of ook ‘fysische therapie’ gezegd en geschreven. De fysiotherapeut was tot aan de jaren zestig vaak een ‘heilgymnast’ of een ‘heilgymnast-masseur’. De eerste fysiotherapeuten die onder de benaming ‘fysiotherapeut’ afstudeerden, deden dat in 1969.

instuif ‘Bijeenkomst, meestal voor jongeren, vaak met muziek en spelletjes’. De instuif werd populair rond 1962. Een krant schreef in die tijd: “Instuif is ’t toverwoord geworden waarmee de anders ongrijpbare jeugd gegrepen wordt. Als paddestoelen verrijzen ze uit de grond, de instuifclubs en instuifavonden.”

Volgens sommige bronnen was een Amsterdamse kapelaan, met de naam Hoogeveen, de eerste die een instuif startte: “Tot heil en zegen van de jeugd.” De kerk was sowieso in veel plaatsen nauw verbonden met de instuiven. Sommige instuiven begonnen ook met het bidden van het Onze Vader en enkele weesgegroetjes. Er was ook een stichting R.K. Instuif in Nederland, met een bureau in Amsterdam. Eind jaren zestig kreeg Nederland een kinderprogramma (van de AVRO) met als titel *Stuif es in*, gepresenteerd door Ria Bremer.

kunstvlees Het woord raakte bekend in 1967 toen vaak in het nieuws kwam dat er vanaf 1968 in Nederland ‘vlees’ in de winkels zou liggen dat geen vlees zou bevatten maar sojabonen en andere ingrediënten. ‘Synthetisch vlees’ werd het ook wel genoemd, dat allereerst op de markt kwam in de smaken rundvlees, ham en bacon. In de Verenigde Staten was het kunstvlees al veel langer op de markt.

monokini ‘Bikini zonder bovenstuk’. De hoofdredacteur van *L’Osservatore Romano*, het dagblad van het Vaticaan, veroordeelde de monokini in een hoofdredactioneel artikel in juli 1964. Hij vond de introductie van de monokini een terugkeer naar “de dierlijke naaktheid van de wilde”.

omturnen ‘Een heel andere manier van denken, vooral bij jongeren erg populair’. Wim de Bie – later de helft van Koot en Bie – meldde op 2 januari 1969 in het dagblad *De Tijd* dat de hele maatschappij “omgeturnd” moest worden. De Bie maakte destijds – hij was 29 jaar oud – het goed beluisterde radio-

Het dagblad van het Vaticaan vond de monokini een terugkeer naar “de dierlijke naaktheid van de wilde”.

programma *Uitlaat* voor jongeren. Het bestond al een tijdje toen De Bie ook het programma wilde omturnen. Op de vraag van de journalist van *De Tijd* welke nieuwe lijn hij dacht te gaan volgen, antwoordde De Bie: “Geen lijn; er zat te veel lijn in *Uitlaat*.”

patchoeli ‘Parfumachtige olie, bereid uit een kruid van de lipbloemsoort, vooral door jongeren gebruikt, deels vanuit de veronderstelde erotische aantrekkingskracht ervan’. Sommigen maskeerden met patchoeli de geur van hasj die ze gebruikten. Na de jaren zestig werd van iemand die niet met de tijd was meegegaan soms gezegd: ‘Die is in de patchoeli blijven hangen.’

Foto: Nationaal Archief / Collectie Spaarnestad / ANP

De eerste praatpalen verschenen in 1960 langs de wegen.

praatpaal ‘Alarmtoestel van de Wegenwacht langs de kant van de weg ten behoeve van automobilisten en motorrijders met pech’. De praatpalen kwamen er in 1960, dertien stuks aanvankelijk, als proef, langs de A13.

Later kreeg ‘praatpaal’ ook nog een andere betekenis: ‘iemand tegen wie je kunt aanpraten; iemand die luistert naar je noden’. Prinses Juliana noemde zich de praatpaal van (premier) Joop den Uyl. Kort voor zijn dood (in 1987) stuurde ze hem een brief, die ze afsloot met de woorden: “Uw oude ‘praatpaal’ Juliana.”

Door de komst van de mobiele telefoon en alarmeringssystemen in auto’s zijn de praatpalen van de Wegenwacht niet meer nodig. Uiterlijk 1 juli 2017 verdwijnen de laatste praatpalen.

wereldwinkel Het idee van wereldwinkels ontstond naar aanleiding van de UNCTAD-conferentie in 1968, waarbij die afkorting staat voor ‘United Nations Conference on Trade and Development’. De derdewereldlanden probeerden tijdens de conferentie gunstigere handelsvoorwaarden af te spreken, wat niet lukte. De journalist Dick Scherpenzeel kwam door de conferentie op het idee om derdewereldwinkels (of UNCTAD-shops) te starten. Op zijn initiatief werd in 1969 de eerste wereldwinkel in Nederland geopend. Dat was in Breukelen. <

Wim Daniëls schreef eerder over de woorden van de jaren vijftig in *Mieters!*

Blits!, de taal van de jaren zestig is te bestellen via Onze Taal; zie bladzijde 250.

Peltast

In zijn gedicht ‘Post aetatem nostram’ neemt Joseph Brodsky ons mee naar een stad in het oosten van het Romeinse Rijk, lang geleden. We zien een Griek die naar de barbier gaat om geschoren te worden. Hij leunt achterover en wordt ingezeept – maar daar blijft het bij. De kapper dwaalt af met zijn gedachten. Hij zwijgt en staart in de spiegel. Hij treurt om zijn knechtje dat hem in de steek heeft gelaten. En de klant? Die is in slaap gevallen en droomt van typisch Griekse dingen als “goden” en “liierzangers” en “gevechten in een gymnasium waar de scherpe geur / van zweet prikt in je neus.”

Starende kapper naast suffende klant – het is een mooie scène. Wat zou er nog meer gaan gebeuren? Niet veel, behalve dan dat zich een bromvlieg van het plafond losmaakt, een rondje vliegt en dan landt “op de ingezepte wang van de slaper”. Daar zakt hij weg in het witte schuim. Om er weer uit te komen moet hij worstelen – “als de arme peltasten bij Xenofon in de Armeense sneeuw”. Het is aardig van Brodsky om bij dit bromvlieggeworstel op de wang van een Griek te verwijzen naar een klassieke Griekse historieschrijver (Xenofon), met een klassiek geworden passage uit diens *Anabasis* (de moeizame terugtocht van de tienduizend Griekse soldaten door onder andere de bergen van Armenië), met een klassiek geworden Xenofonwoord: *peltast*.

Een peltast (Grieks *peltastès*) is een lichtbepapende soldaat, genoemd naar zijn ‘peltè’, zijn kleine, lichte schild. Naast lichtbepapende soldaten waren er ook zwaarbepapende soldaten, de ‘hoplieten’ – nog zo’n Xenofonwoord. Ze hadden het zwaar in de Armeense sneeuw, net zo zwaar als die bromvlieg in het scheerschuim, hevig doende “omhoog te kruipen langs bergwanden, langs richels en ravijnen / en eenmaal boven, langs de krater van de mond / te klimmen tot het puntje van de neus”. Voor de hoplieten en peltasten bij Xenofon is er na die sneeuwtocht nog een lange, zware weg te gaan. Maar voor Brodsky’s bromvlieg-peltast, eindelijk aangekomen op het puntje van de neus van de Griekse slaper, is het avontuur ineens snel voorbij. “De Griek opent een zwart griezeloog / en, angstig loeiend, schiet de vlieg de lucht in.”

GUUS MIDDAG

Peltast: lichtbepapende soldaat.

Illustratie: Johnny Shumate / Wikimedia

Tenzij

In de concepttekst van de Onderwijs- en Examenregeling van onze opleiding stond de zin: “Een wijziging van deze regeling heeft geen betrekking op het lopende studiejaar, tenzij de belangen van de studenten daardoor niet onevenredig worden geschaad.”

Een collega sprak me hierover aan. Stond dit er wel goed? Moest dat niet zijn ‘(...) tenzij de belangen van de studenten daardoor onevenredig worden geschaad’? Of *mits* in plaats van *tenzij*? Daar kwamen we ter plekke niet goed uit; de verwarring werd alleen maar groter. Maar onze conclusie was wel dat de zin te ingewikkeld geformuleerd was.

De bedoeling was natuurlijk duidelijk: je mag studenten niet benadelen door gedurende het jaar de regels aan te passen. Maar staat dat ook in die ingewikkelde zin? En vooral: hoe kun je dat in vredesnaam beredeneren zonder dat er kortsluiting in je hoofd ontstaat?

De oplossing is gelegen in een systematische opbouw vanuit de bedoelde betekenis. Je begint met een eenvoudige formulering als: ‘Wijziging van deze regeling is alleen mogelijk als dat in het voordeel van de studenten is.’ Dat is glashelder, maar het is niet precies genoeg, want een wijziging die neutraal is ten opzichte van de studenten is ook mogelijk. Je kunt er dus van maken: ‘Wijziging van deze regeling is alleen mogelijk als dat niet in het nadeel van de studenten is.’ Of, in termen van de belangen van de studenten: ‘(...) als de belangen van de studenten niet worden geschaad.’

En als je zo ver bent, dan kun je nog wel een stapje verder gaan en zeggen dat een beetje schade nog wel kan, maar het moet niet te gek worden: ‘(...) als de belangen van de studenten niet onevenredig worden geschaad.’

Nu hebben we de zin: ‘Wijziging van deze regeling is alleen mogelijk als de belangen van de studenten niet onevenredig worden geschaad.’ Maar eigenlijk wil je zeggen dat een wijziging van de regeling in de regel niet mogelijk is, maar bij uitzondering wel. Dan kun je gebruikmaken van het woord *tenzij*, dat voor veel mensen een lastige betekenis heeft.

In het kort komt het hierop neer dat je een zin van het type ‘alleen x als y’ kunt omzetten in ‘niet x tenzij y’. Kijk maar: ‘Je bent alleen geslaagd als je alles voldoende hebt’ is hetzelfde als ‘Je bent niet geslaagd tenzij je alles voldoende hebt.’ Kortom: je kunt de zin zonder betekenisverschil omzetten tot ‘Wijziging van deze regeling is niet mogelijk tenzij de belangen van de studenten niet onevenredig worden geschaad.’

Hé, maar dat is al ongeveer de oorspronkelijke zin!

Verrassenderwijs klopt die ingewikkelde zin dus wel. Maar we hebben hem toch maar eenvoudiger geformuleerd. In twee zinnen.

DE TAALPROF

Dit voorjaar besloot de Amsterdamse gemeenteraad dat basisschoolleerlingen op jongere leeftijd met Engelse les zouden moeten beginnen. Een goed plan?

BERTHOLD VAN MARIS

Illustratie: Hein de Kort

Hoe jonger, hoe beter?

Het nut van vroeg Engels op de basisschool

D66 heeft wat met het Engels. Terwijl de meeste Europarlementariërs zich in het Europees Parlement onbekommerd van hun moedertaal bedienen, spreken de afgevaardigden van D66 daar graag perfect en zo accentloos mogelijk Engels. En ook in de gemeenteraad van Amsterdam zien we D66 getuigen van bijzonder warme gevoelens voor die taal. Daar presenteert de jonge fractieleider, de 31-jarige Jan Paternotte, zich als een hartstochtelijk voorstander van veel meer Engels op de basisscholen.

Op alle basisscholen wordt een beetje Engels gegeven, meestal één uur in de week vanaf groep 7. Maar er zijn scholen die er eerder mee beginnen. Het aantal scholen waar de kinderen al vanaf groep 1 één uur per week Engels krijgen, neemt snel toe. Paternotte ziet het liefst dat alle Amsterdamse scholen dat gaan doen. Daarnaast wil hij dat er meer scholen komen die vanaf groep 1 (kleuters van vier) geheel tweetalig zijn: de helft van het onderwijs in het Nederlands, en de helft in het Engels.

Er zijn in heel het land nu achttien basisscholen die dat doen (op een totaal van zeventienduizend scho-

len). Eén daarvan bevindt zich in Amsterdam. Paternotte vindt dat te weinig. Dat zouden er minstens drie, en liever meer, moeten zijn. Hij diende een motie in met die strekking. Die werd dit voorjaar aangenomen.

Taxi rijden

“Je ziet dat er bij ouders veel interesse is voor tweetalige scholen”, zegt Paternotte. “Soms hebben die ouders een baan in het internationale zakenleven en weten ze hoe belangrijk het Engels is. En soms hebben ze gewoon het idee dat dit voor hun kind een goede manier is om verder te komen in het leven. En terecht.”

In de toelichting bij de motie formuleerde Paternotte het zo: “Wie taxi rijdt, achter de bar staat of in een winkel kleding verkoopt, moet in Amsterdam uitstekend Engels spreken.” Maar Nederlanders spreken toch al vrij aardig Engels? In een Europees onderzoek naar de beheersing van het Engels in niet-Engelstalige landen scoorde Nederland hoog: een derde plaats, na Malta en Zweden. Paternotte: “We hebben heel lang een voorsprong gehad. Maar

je ziet nu dat die andere landen ons aan het inhalen zijn. In het buitenland beginnen kinderen steeds vroeger met het leren van Engels.”

Paternotte kreeg in mei de zogeheten Sofprijs van de stichting Nederlands, een organisatie van mensen die vinden dat het Nederlands en het Nederlandse onderwijs te veel verengelsen. Over de gemeenteraadsmotie voor meer Engels stond in het juryrapport: “slecht voor het basisonderwijs en slecht voor het Nederlands”. En: “Een simpele reksom leert dat meer Engels minder Nederlands betekent.”

Paternotte was zo sportief de prijs persoonlijk in ontvangst te nemen, met een dankwoord waarin hij plagerig veel leenwoorden uit het Frans gebruikte.

Experiment

Maar hoe zit dat met die achttien tweetalige scholen die Nederland nu heeft? Het gaat om een experiment (in onderwijsjargon: een pilot), dat een jaar geleden begonnen is en na vijf jaar zal worden geëvalueerd. De kinderen worden al die tijd gevolgd en getest. “De uitkomst daarvan moet worden afgewacht”, zegt Rick de Graaff, die als hoogleraar Tweetalig Onderwijs betrokken is bij dit onderzoek.

De Graaff en de zijnen hebben al wel gekeken naar allerlei vormen van tweetalig basisonderwijs in het buitenland en bestudeerd wat daar onderzocht en geconcludeerd is. Dat is een enorme berg van grote en kleine onderzoekjes in situaties die soms een beetje, en soms vrij veel op het Nederlandse experiment lijken.

De grootste angst van de tegenstanders, dat de taalvaardigheid in de eerste onderwijstaal (in Nederland het Nederlands) eronder zal lijden, wordt door dat onderzoek níét bevestigd, zegt De Graaff.

Wel vonden de onderzoekers een eigenaardigheid bij sommige van die buitenlandse onderwijsprojecten. De taalvaardigheid in de eerste onderwijstaal bleef aanvankelijk achter bij het niveau van leerlingen die eentalig onderwijs genoten. Maar tegen het einde van de basisschool is dat verschil weer ingehaald. Hoe kan dat? “Dat is speculeren”, zegt De Graaff. “Het kan zijn dat het beheersen van de ene taal een gunstige invloed heeft op het beheersen van de andere taal. Maar eigenlijk vermoed ik dat het om een indirect effect gaat. Tweetalig onderwijs daagt de leerling meer uit, en als zo’n uitdaging tot succes leidt, zie je vaak dat dat een positief effect heeft op andere onderwijsprestaties.”

Segregatie

Is dit tweetalige Nederlands-Engelse onderwijs wel een goed idee voor kinderen die van huis uit een derde taal spreken? Turks, Berbers, Somalisch ... Het is maar de vraag of daar na vijf jaar experimenteren iets zinnigs over gezegd kan worden, want op de meeste scholen die nu meedoen, speelt die drielichtheid niet. Van de achttien scholen zijn er maar twee waar redelijk wat kinderen op zitten die thuis een andere taal dan Nederlands of Engels spreken: die ene school in Amsterdam, en één in Friesland, waar een deel van de kinderen thuis Fries spreekt. “De andere scholen zijn tamelijk wit,” zegt De

“Leerlingen die zo rond het tiende levensjaar starten, leren sneller een vreemde taal dan leerlingen die héél jong beginnen.”

Graaff, “met kinderen die van huis uit eentalig Nederlands zijn, en daarnaast vrij veel kinderen die in een wat internationalere context opgroeien, bij wie bijvoorbeeld een van de ouders Engels spreekt.”

Dit type onderwijs trekt vooralsnog vooral kinderen van hoogopgeleide ouders aan. Leidt dat niet tot meer segregatie in het basisonderwijs? “Dat is een bekend bezwaar”, zegt De Graaff. Maar hij is het daar niet helemaal mee eens. “Door dit soort ontwikkelingen vergroot je de keuzemogelijkheden in het basisonderwijs. Zoals er ouders zijn die kiezen voor montessorionderwijs of onderwijs met veel kunst of techniek, zo zijn er ook ouders die voor deze variant kiezen. En dat zijn bijna altijd hogeropgeleide ouders. Goed, je zou dan kunnen zeggen: dat willen we niet en dus bieden we maar één soort onderwijs aan. Daar zou ik niet voor zijn. Als je zorgt dat in al het onderwijs de basiskwaliteit goed is, dan zie ik geen bezwaar tegen het leggen van verschillende accenten in dat onderwijs. En vaak zie je, als die accenten succesvol zijn, dat die uiteindelijk breder toegepast kunnen worden. Veel onderwijsvernieuwingen zijn zo begonnen.”

Grootschalig

De belangrijkste gedachte achter het huidige experiment is het idee: hoe jonger, hoe beter, maar volgens De Graaff ligt het niet zo simpel. “Kinderen die thuis tweetalig opgroeien, leren die tweede taal inderdaad beter dan kinderen die daar op hun twaalfde pas mee beginnen. Helaas kunnen we dat principe niet zonder meer doortrekken naar het leren van een taal in een schoolse situatie. Dat op school met vier jaar starten het gunstigst is, wordt niet door enig onderzoek ondersteund. Wel is er een grootschalig uitgevoerd onderzoek uit Barcelona dat laat zien dat leerlingen die later starten, zo rond het tiende levensjaar, sneller een vreemde taal leren dan leerlingen die héél jong beginnen. Wat ook wel verklaarbaar is: kinderen van tien zijn veel verder in hun cognitieve ontwikkeling.”

Als dat klopt, zou het dan niet logischer zijn om pas vanaf groep 7 tweetalig onderwijs aan te bieden? De Graaff: “Leren rekenen of schrijven gaat misschien ook sneller als je tien bent. Toch wachten we daar ook niet mee tot groep 7.”

Overigens is er nu een wet in voorbereiding die alle basisscholen toestemming geeft om 15 procent van het onderwijs (iedere week een ochtend of een middag) in het Engels te geven. Die wet moet nog door de Eerste Kamer, wat zal gebeuren voordat De Graaff zijn onderzoek afgerond heeft. Ook daarvoor geldt kennelijk: hoe vroeger, hoe beter. <

Dan maar het Engels

Hoe het Engels de wetenschapstaal werd zonder dat iemand het wilde.

MARC VAN OOSTENDORP

Een natuurwetenschapper die aan het eind van de negentiende eeuw zijn vakliteratuur wilde bijhouden, moest minstens drie verschillende talen kunnen lezen: Duits, Frans en Engels. Tot misnoegen van sommigen kwamen daar zelfs af en toe talen bij: de Britse filosoof Bertrand Russell (1872-1970) vreesde dat hij binnenkort ook “barbaarse talen” als het Russisch en het Nederlands zou moeten kunnen lezen om zijn vak te blijven volgen. Kon dat niet beter? Konden we niet terug naar de tijd toen het Latijn nog de internationale taal van de wetenschap was?

In zijn nieuwe boek *Scientific Babel* (‘wetenschappelijk babylon’) beschrijft de Amerikaanse historicus Michael Gordin de geschiedenis van de internationale wetenschapstalen ‘vanaf de val van het Latijn tot de opkomst van het Engels’, zoals de ondertitel luidt.

Rationele oplossing

Die geschiedenis leert vooral dat het weinig zin heeft je in te spannen. In de loop van de tijd zijn alle pogingen om tot een oplossing van het taalprobleem in de wetenschap te komen, mislukt. Gordin beschrijft ze in zijn boek uitvoerig: de pogingen om een bedachte taal in te voeren, of om een computer automatisch te laten vertalen, het streven van Russen, Duitsers en Fransen om hun eigen taal zo prominent mogelijk te maken, de inzet van legers vertalers. Ze leidden allemaal tot niets. Ondertussen groeide de op-

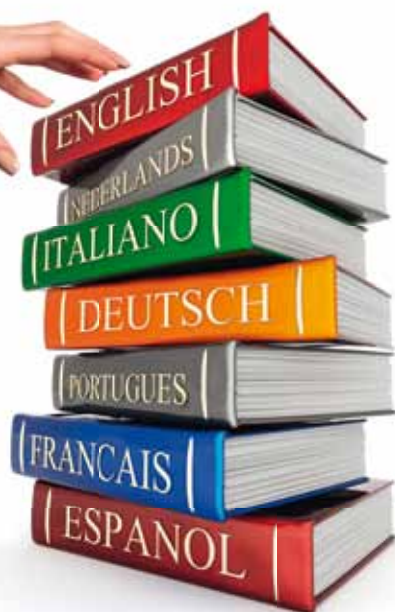

Foto: 123RF

lossing waar bijna niemand zich expliciet voor uitsprak – het Engels – uit tot de feitelijke standaard.

Kunsttalen als het Volapük en het Esperanto zijn nooit écht serieus in de race geweest om de rol van internationale wetenschapstaal op zich te nemen. Gordin laat tegelijkertijd zien dat de gedachte dat het wél zou kunnen lukken honderd jaar geleden helemaal niet zo vreemd was, en ook door belangrijke wetenschappers werd gesteund.

Waarom zou er niet een rationele oplossing van het wetenschappelijke babylon kunnen bestaan, waarbij er een eenvoudige taal wordt geschapen die iedereen die wetenschapper wil worden alleen even hoeft te leren om zich precies uit te drukken? Maar alle pogingen daartoe leidden uiteindelijk vooral tot een onderlinge strijd tussen de aanhangers van die plantalen.

Prototype

Na de Tweede Wereldoorlog bedachten technologen een nieuwe oplossing: automatische vertalingen. Eén man, de Amerikaan Léon Dostert, veroorzaakte vrijwel in zijn eentje een hype. De Amerikaanse en de Sovjet-regeringen gaven tientallen miljoenen uit aan de ontwikkeling van een vertaalcomputer, enkel en alleen

omdat Dostert een handige prater was. Over taalkundige kennis beschikte hij nauwelijks.

Beide partijen waren bang de Koude Oorlog te verliezen als ze niet snel toegang kregen tot de wetenschappelijke literatuur van achter het IJzeren Gordijn. Toen na een jaar of tien bleek dat alle werkelijk gebouwde computers veel slechter waren dan het prototype dat Dostert ooit had gedemonstreerd, stortte die industrie in elkaar.

Wervelend

Ondertussen verloren het Frans en het Duits terrein, onder andere doordat ze te veel met het nationalisme – en erger, in het geval van het Duits – werden vereenzelvigd. Het Engels heeft daarentegen in de loop van de tijd een neutraal imago gekregen. Wie in de internationale wetenschap Engels spreekt, vereenzelvigd zich daarmee niet met een bepaalde cultuur. Natuurlijk heeft het succes van het Engels te maken met de macht van het Britse Rijk en vooral de Amerikaanse politieke, economische en militaire hegemonie van na de Tweede Wereldoorlog. Maar het vóelt voor veel wetenschappers niet zo.

We zijn dus volgens Gordins wervelende betoog in een situatie beland die in de buurt ligt van waar de wetenschappers van het begin van de twintigste eeuw alleen maar van konden dromen: het Engels heeft de rol gekregen die ooit aan het Latijn werd toegeschreven. Maar moeten we daar onverdeeld gelukkig mee zijn? Had de oude meertaligheid niet ook haar voordelen? Zal het bij het Engels blijven of komen er toch weer oude talen bij? Of zal de computer ooit wél betrouwbaar leren vertalen? Is de zoektocht naar een oplossing van het wetenschappelijke babylon afgelopen of kan hij nog een nieuwe wending nemen? <

Eerder gepubliceerd op *Neder-L*.
Scientific Babel van Michael D. Gordin
verscheen dit jaar bij Profile Books.

Bij actuele gebeurtenissen duikt soms een metafoor op die vaak ook snel weer verdwijnt. *Over je eigen schaduw heen springen was er zo een.* Erik van der Spek buigt zich maandelijks over beeldspraak die de tijdgeest vangt – en soms zelfs ook bepaalt.

Draaischijf

De ‘draaischijf’ is een veelgebruikte metafoor. Milaan is een draaischijf voor Syrische vluchtelingen. Chili is een draaischijf voor mensenhandel, en België voor de internationale drugshandel. De draaischijf draait in veel journalistieke producten zijn rondjes. Dat is bijzonder, want deze metafoor roept niet meteen een beeld op.

Draaischijf is een fijn multifunctioneel woord. Wie ouder dan vijftig is, denkt aan de draaischijf van telefoons uit het vorige millennium (de PTT noemde dat de ‘kiesschijf’). De draaischijf van de pottenbakker is veel ouder: de vroegste vondsten dateren uit 3500 voor Christus. Ook bij de Nederlandse Spoorwegen heb je draaischijven, maar alleen in Tilburg is er nog een in bedrijf. En in de thuiszorg gebruiken hulpverleners draaischijven als ‘transferhulpmiddel’, bijvoorbeeld om een cliënt van het bed op een stoel te krijgen.

Maar welke van deze betekenissen helpt bij het visualiseren van de metafoor ‘draaischijf’? Het is geen kiesschijf, geen pottenbakkersschijf en geen transferhulpmiddel. De draaischijf bij de spoorwegen komt nog het dichtst in de buurt, alleen hebben de meeste lezers er nooit een gezien. Je ziet aan veel voorbeelden dat de schrijver geen plaatje in zijn hoofd had. Zo wordt de Middellandse Zee wel een “draaischijf voor migratie” genoemd. *Draaikolk* was hier een toepasselijker woord geweest. En ook een persoon kan een draaischijf zijn: “Saad Walli was een schuilnaam voor de Palestijnse terrorist Aboe Daoed, de draaischijf van de aanslag in het olympisch dorp.”

Bijzonder is ook dat deze metafoor vrijwel uitsluitend in een negatieve context wordt gebruikt. Een bepaalde stad (of regio) is een draaischijf op het gebied van terrorisme, drugshandel of mensenhandel. Een draaischijf op het gebied van dierenwelzijn of biologische landbouw is moeilijker te vinden. Dat heeft misschien te maken met het gebrek aan visuele associaties: een metafoor die geen beeld oproept, kan zijn eigen leven leiden.

ERIK VAN DER SPEK

Foto: Wikimedia

Draaischijf in Changhua, Taiwan.

Frans praten

“Mama, weet je wat ik irritant van jullie vind?”, vroeg mijn vierjarige dochter tijdens onze vakantie in Frankrijk. Met “jullie” bedoelt ze meestal mijn vriend en mijzelf. Haar ouders. Irritante wezens per definitie.

“Nou?”, vroeg ik geïnteresseerd, want je kunt introspectie bij kinderen toch maar beter aanmoedigen. “Ik vind het heel irritant als jullie iemand bellen die Frans is en dan Frans praten.”

Ik begreep het onmiddellijk. Ze had me de afgelopen dagen heel vaak “Je voudrais réserver une table” horen stamelen door mijn iPhone, angstig dat de Franse persoon aan de andere kant van de lijn 1. mij niet zou begrijpen, 2. me zou uitlachen of 3. (en dat was het ergste) Engels terug zou gaan praten.

Ik, en mijn vriend ook, heb de neiging om als we Frans spreken niet alleen een heel nederig stemmetje op te zetten, maar we gaan vanzelf ook heel hoog praten. Dat doen mensen blijkbaar als ze doodsbenuwd zijn.

Ik vertelde dit aan onze campinghoudster. Zij was Amerikaans, haar man en camping Frans. Hun kinderen spraken vloeiend Engels en Frans. “Mijn kinderen lachen mij ook uit als ik Frans spreek”, zei ze. Het was ook een troost, want haar Frans was echt heel goed.

Hij deed me denken aan het afschuwelijke Engels dat mijn vader sprak toen wij als kinderen met hem in Amerika woonden. Wij spraken natuurlijk binnen drie weken vloeiend Mid-west-Amerikaans. Hij niet. Het ergste vond ik het als hij ‘bar’ zei – dat woord viel om de een of andere reden vrij vaak in ons leven. “Baaaaaar”, zei hij dan, in plaats van het Amerikaanse ‘barrrrrr’. Ik corrigeerde hem vaak, maar hij had als antwoord op al deze correcties dat het beter was om met een “Europees accent” te spreken in Amerika. “Dan respecteren Amerikanen je meer.” Het leek mij sterk.

Een andere taal leren, en die perfect uitspreken, is een van de weinige dingen waarin kinderen per definitie beter zijn dan volwassenen. Of nou ja, kinderen kunnen natuurlijk wel meer dingen beter (fantaseren, schaamteloos dansen, vrienden maken, en hun voeten zijn altijd mooi en niet foeilelijk), maar bij taal is het zo opvallend. Taal is zoiets ingewikkelds, zoiets geavanceerds, en toch zal het altijd zo zijn dat een kind die nieuwe taal meteen vele malen beter beheerst dan zijn ouders.

Wat trouwens ook raar is: ik had in die Amerikaanse tijd een perfect Amerikaans accent, niet van echt te onderscheiden, en dat is verdwenen. Jarenlang heb ik het gehouden, ook omdat ik later weer in Amerika ging studeren. Het verdween rond mijn dertigste. Toen kreeg ik een onmiskenbaar en erg lelijk Nederlands accent.

Je leert dus niet alleen langzamer als volwassene; je ontleert ook nog eens van alles.

AAF BRANDT CORSTIUS

Spellingwijzer Onze Taal

Begin oktober verschijnt bij Prisma de nieuwe *Spellingwijzer Onze Taal* – de opvolger van het Witte Boekje uit 2006. In deze actuele en praktische gids vindt u de spelling van 70.000 lastige woorden, woordvormen en eigenamen van mensen, instellingen, steden en landen – zoals *vind-ik-leuken*, *pesmerga*, *start-up* en *Eyjafjallajökull*. Bij elk woord wordt verwezen naar de achterliggende spellingregel, en alle spellingregels worden duidelijk en zeer volledig uitgelegd. Bij sommige woorden wordt ook een veelvoorkomende alternatieve (maar niet-officiële) schrijfwijze gegeven.

De *Spellingwijzer Onze Taal* is samengesteld door de Taaladviesdienst van Onze Taal.

Prijs: € 17,50

Tegelijkertijd met de *Spellingwijzer* verschijnt ook de compacte *Snelspelwijzer Onze Taal*, geschreven door Wim Daniëls. Hierin worden in kort bestek de belangrijkste spellingregels uitgelegd in eenvoudige bewoordingen die voor iederéén begrijpelijk zijn, ook voor scholieren en gevorderde tweedetaalleerders.

Prijs: € 5,99

EXTRA

Onder degenen die vóór 1 oktober in onze webwinkel een *Spellingwijzer Onze Taal* bestellen, worden honderd exemplaren van de *Snelspelwijzer* verloot. Uw bestelling wordt omstreeks 10 oktober toegestuurd.

NIEUW!

Blits! De taal van de jaren zestig Wim Daniëls

Nieuwe woorden uit de turbulente jaren zestig. Zie het artikel op blz. 242. (Thomas Rap, 225 blz.)
€ 12,90

EXTRA

Onder degenen die vóór 1 oktober in onze webwinkel een exemplaar van *Blits!* bestellen, worden vijftien exemplaren van Daniëls' boek *Mieters!* (over de taal van de jaren vijftig) verloot.

Taal is zeg maar ... nog iets Paulien Cornelisse

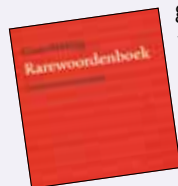
Bundeling van de bestsellers *Taal is zeg maar echt mijn ding* en *En dan nog iets*. (Atlas Contact, 448 blz.)
€ 15,-

Nederlandse titulatuur Gilbert Monod de Froideville en Sophie den Beer Poortugael

Een praktische handleiding voor de juiste toepassing van de verschillende vormen van titulatuur. (Leiden University Press, 222 blz.)
€ 19,95

Rarewoordenboek Guus Middag

Vijftig verhalen over fascinerende, uitgedichten afkomstige woorden, zoals *behaspelen*, *onk* en *vek*. Prachtig geïllustreerd. (Uitgeverij Van Oorscot, 236 blz.)
€ 19,90

Handboek voor de redacteur Heidi Aalbrecht en Pyter Wagenaar

Over alle facetten van het redactievak: beoordelen, redigeren en corrigeren van teksten, omgang met auteurs en opdrachtgevers, tekstsoorten, beeld, auteursrecht en nog veel meer. (Boom, 291 blz.)
€ 29,90

Spellingcursus op usb-stick Hendrik Van der Spek en het Genootschap Onze Taal

Fris uw taalkennis op met onze digitale spellingcursus, bestaande uit korte modules met oefeningen plus een eindtoets. De spellingcursus staat op een usb-stick van 4 GB.
€ 15,-

In de webwinkel van Onze Taal kunt u ook terecht voor het nabestellen van losse nummers, themanummers, jaargangen en opbergmappen. Bovendien kunnen niet-leden er een abonnement afsluiten.

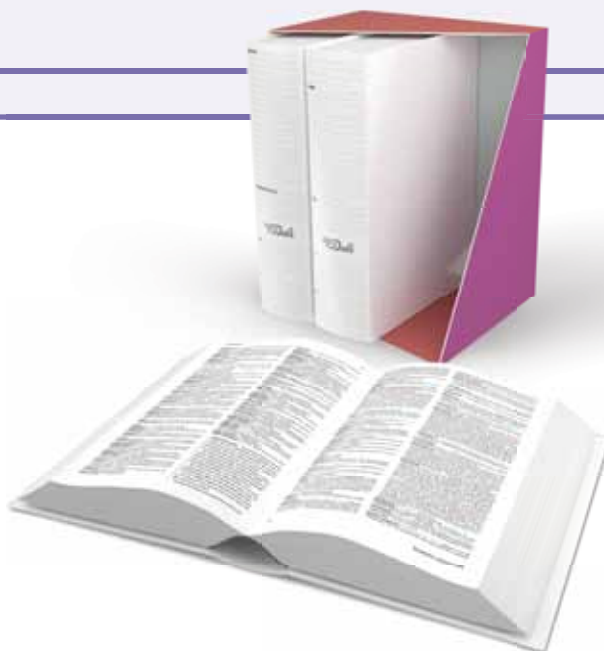
De nieuwe grote Van Dale

Teken nu in voor € 149,-

Op 6 oktober verschijnt de vijftiende papieren editie van de grote Van Dale. Het woordenboek is ten opzichte van de vorige editie uit 2005 ingrijpend vernieuwd: maar liefst 18.000 nieuwe trefwoorden, plus veel meer betekenissen, uitleg en voorbeeldzinnen – en ook de allernieuwste uitdrukkingen staan erin (zoals *een stip aan de horizon zetten*). In deze editie worden voor het eerst vijfhonderd 'lastige' lemma's met illustraties verduidelijkt, en zijn er kaderteksten met taalweetjes toegevoegd, over onderwerpen als nadruktekens, alliteratie en taalvariatie.

Als extra bij dit papieren woordenboek ontvangt u een jaar lang toegang tot de online versie – ook geschikt voor smartphone en tablet – die vernieuwd is met een zogeheten 'wikifunctie', zodat u zelf woorden, plaatjes en filmpjes aan het online-woordenboek kunt toevoegen.

In de online versie vindt u verder veel samenstellingen die niet in het papieren woordenboek staan, en andere extra's, zoals de vervoeving van werkwoorden.

U kunt de nieuwe Van Dale tot en met 18 oktober 2015 bestellen met maar liefst € 30,- intekenkorting. De prijs is dan € 149,- in plaats van € 179,-. Ga daarvoor naar de webwinkel van Onze Taal: www.onzetaal.nl/vandale. Het woordenboek wordt na verschijnen zonder bijkomende kosten bij u thuisbezorgd.

NU € 30,- intekenkorting in de webwinkel van Onze Taal

De hond in de pot

Tosca Lindeboom e.a.

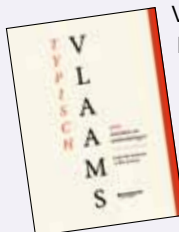
Boek voor kinderen over spreekwoorden, met telkens een korte uitleg en een leuke foto waarin het spreekwoord wordt uitgebeeld. (Ploegsma, 120 blz.)
€ 14,99

Typisch Vlaams

Ludo Permentier en Rik Schutz

Vierduizend Belgisch-Nederlandse woorden en uitdrukkingen. Waar komen ze vandaan, en kun je ze gebruiken of niet? (Davidsfonds, 576 blz.)
€ 35,-

Taalagenda 2016

In de *Taalagenda* van Onze Taal, een handige bureau-agenda in ringband, vindt u iedere week een taaltest, een bladzij taalkronkels, of leuke, verrassende stukjes over taalmythen en valse vrienden. (Bekking & Blitz)
€ 13,99

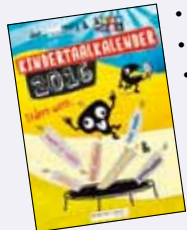
Taalkalender 2016

De 23ste onvolprezen scheurkalender van Onze Taal. Zeven dagen, zeven rubrieken: taaladvies, nieuwe en vergeten woorden, etymologie, gebarentaal, intensiveringen, stijlfiguren en taalpuzzels. Zie www.onzetaal.nl/taalkalender voor een voorproefje.
€ 14,99

Kindertaalkalender 2016

De tweede editie van de succesvolle *Kindertaalkalender* van Kidsweek en Onze Taal.

- Volledig in kleur
- Vrolijke opmaak
- Leuk én leerzaam
- Voor kinderen van 8 tot 12 jaar
- Zie www.onzetaal.nl/taalkalender voor een voorproefje

€ 14,99

Combinatie-aanbieding € 27,-

Bestel de *Taalkalender* en de *Kindertaalkalender* samen voor € 27,-.

Alle taalregels in vier delen

Taaladviesdienst Genootschap Onze Taal

De vier delen uit de 'Geregeld'-serie: *Grammatica geregeld*, *Leestekens geregeld*, *Spelling geregeld* en *Tekstvorm geregeld*. (Sdu uitgevers)
Van € 49,35 voor € 40,-

BESTELINFORMATIE

U kunt deze boeken bestellen in de webwinkel van Onze Taal: www.onzetaalwebwinkel.nl. Daar vindt u ook nog veel andere taalboeken en -uitgaven. De genoemde prijzen gelden voor Nederland. Levertijd 3 tot 7 dagen. Voor bestellingen van minder dan € 19,- wordt in Nederland € 1,50 aan verzendkosten in rekening gebracht. In de webwinkel worden apart de extra verzendkosten voor het buitenland berekend.

Jaarvergadering Onze Taal 2015

PETER SMULDERS -
DIRECTEUR ONZE
TAAL

Gastlezing Geert Joris van de Nederlandse Taalunie.

Op 8 juni werd in Den Haag de algemene ledenvergadering over 2014 gehouden. Voorzitter Gert Haverkate gaf een toelichting op het afgelopen jaar en op het jaarverslag, en penningmeester Margot Scheltema lichtte de jaarrekening toe.

Aan het einde van de vergadering hield Geert Joris, algemeen secretaris van de Nederlandse Taalunie, een voordracht over de nieuwe toekomst van deze organisatie, die zich voortaan interactiever en transparanter wil opstellen. In de vragenronde na afloop ging hij nog in op de recente gebeurtenissen rondom de Taalunie; de felle kritiek op bezuinigingen op lessen Nederlands in het buitenland heeft geleid tot een bijstelling van het Taalunie-beleid.

Jaarverslag

Het jaarverslag 2014 karakteriseert Onze Taal als een taalinstuut van naam met een indrukwekkend bereik in ledenaantal en in de sociale media, dat ook zoekt naar een nieuwe gezonde basis voor zijn dienstverlening.

Het ledental nam in 2014 met 1,6% af tot 29.449 eind 2014. Mede op grond van het positieve financiële resultaat van bijna € 47.000 sprak de penningmeester het voornemen uit de contributie voor 2016 met hooguit een euro te verhogen. Dit voorstel werd bij acclamatie aangenomen.

Ook in 2014 doneerden de leden van Onze Taal weer heel royaal aan de vereniging. Ruim € 74.700 kwam er aan donaties binnen, los van de donaties aan de stichting Vrienden van Onze Taal.

Bij de Taaladviesdienst kwamen in 2014 ongeveer 12.000 vragen binnen. Daarin groeide het aandeel vragen via Twitter wederom sterk. De inkomsten van de Taaladviesdienst bleven op peil, mede doordat er steeds meer trainingen kunnen worden gegeven.

De website van Onze Taal werd 22% meer bezocht dan in 2013: 584.000 unieke bezoekers per maand. Tijdens 11 miljoen bezoeken werden 16,8 miljoen pagina's opgevraagd; 80% daarvan betrof een taaladvies.

Van de andere uitgaven van Onze Taal laat vooral *Woordpost* een doorgaande groei zien (van

17.000 naar 18.350 abonnees). De educatieve jongerenuitgaven *TLPST* en *Woordspot* floreren door de samenwerking die is aangegaan met de educatieve uitgever Noordhoff respectievelijk Malmberg.

Bestuursverkiezing

Na acht jaar trad Bert Jongasma statutair af als bestuurslid en daarmee ook als voorzitter van het bestuur van de stichting Vrienden van Onze Taal; in deze functie zal hij worden opgevolgd door Onze Taal-bestuurslid Carel Jansen. Begin 2015 heeft Leo Voogt om gezondheidsredenen zijn lidmaatschap van het bestuur moeten neerleggen. Penningmeester Margot Scheltema werd voor een periode van vier jaar herkozen als bestuurslid. Unaniem verkoos de vergadering Livia Verstegen tot nieuw bestuurslid; in het kader op deze pagina een kort cv van haar.

Plannen voor 2015

Een uitgebreid leden- en marketingonderzoek moet in 2015 bijdragen aan een meerjarenbeleidsplan, waarin de werving van nieuwe leden en donateurs een belangrijke plaats heeft. Onze Taal zal ook extra marketingdeskundigheid aantrekken voor het vinden van nieuwe verdiensten voor de vereniging.

In het najaar van 2015 zullen enkele spellingboeken van Onze Taal uitkomen en start *Spelling-site.nu*, een website die snel en deskundig spellingadvies zal gaan geven.

Aparte projecten – al dan niet gefinancierd uit donaties aan de stichting Vrienden van Onze Taal – lopen in 2015 door (bijvoorbeeld het werk aan een boek over zegswijzen), krijgen een aanvang (het onderzoek naar kennis en gebruik van zegswijzen over de generaties heen) of worden voorbereid (het geheel aanpassen van de website van Onze Taal aan gebruik op mobiele apparaten). <

Het volledige jaarverslag 2014 van Onze Taal is te vinden via www.onzetaal.nl/jaarverslagen.

Nieuw bestuurslid: Livia Verstegen

Livia Verstegen (Den Haag, 1952) studeerde af in de Spaanse taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Utrecht. In de jaren daarna schreef zij regelmatig over Spaanse literatuur – in o.a. *NRC Handelsblad* – en vertaalde zij de prozagedichten van Federico García Lorca. Van 1984-2008 was Livia Verstegen directeur van de K.L. Poll-stichting voor Onderwijs, Kunst en Wetenschap en sinds 1994 is zij directeur-eigenaar van Verstegen & Stigter culturele projecten (o.a. wetenschapslezingen, architectuursymposia, boekendiners, en de landelijke vertaalmanifestatie *Nederland Vertaalt*). Zij is verder onder meer lid van de kring van directeuren van de Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen.

Foto: Saskia Aulrema

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Miljoenennota

Op de derde dinsdag van september is het sinds 1887 Prinsjesdag, een dag vol parlementaire tradities: de koning leest in de Ridderzaal de Troonrede voor, en vervolgens presenteert de minister van Financiën een geitenleren koffertje. In dat koffertje zit de 'Miljoenennota', een overzicht van de kabinetsplannen voor het komende jaar, en vooral: wat ze kosten.

Het is in onze taal sinds zo'n 500 jaar mogelijk grote getallen uit te drukken in miljoenen en miljarden. Eerder was duizend het hoogste getal met een eigen woord. In de oudste vindplaats, uit 1510, wordt *miljoen* dan ook als volgt toegelicht: "Dusent duy-sent, dat is een millioen." Dat het nog wennen was aan dit nieuwe telwoord, zien we in het bijbels taalgebruik. Pas in 1637, in de Statenvertaling, wordt in een Nederlandstalige bijbel voor het eerst het woord *miljoen* gebezigd.

Quadriljoen

Het Nederlands heeft *miljoen* via het Franse *million* ontleend aan het Italiaans, waarin het telwoord *millione* in de veertiende eeuw was gevormd als afleiding van

mille ('duizend'). De Italiaanse uitgang *-one* heeft een vergrotende betekenis en gaat terug op het Latijnse achtervoegsel *-onus/ona*, dat eveneens is terug te vinden in *patroon* ('beschermheer', letterlijk 'grote vader'), *matrone* (gehuwde vrouw op leeftijd, letterlijk 'grote moeder') en *ballon*

(met lucht gevulde bal, letterlijk 'grote bal'). Etymologisch gezien betekent *miljoen* dus 'het grote duizend'.

Voor nog grotere getallen bedacht de Franse wiskundige Nicolas Chuquet in 1484 een reeks opeenvolgende namen. Voor 10^6 , een één met zes nullen dus, nam hij de bestaande naam *million*. Voor een miljoen miljoen vormde hij met behulp van het Latijnse *bis* ('tweemaal') het nieuwe telwoord *billion*. Met behulp van de Latijnse telwoorden *tri* ('drie') en *quattuor* ('vier') construeerde Chuquet vervolgens *tryllion* (een miljoen biljoen) en *quadrillion* (een miljoen triljoen). De Nederlandse telwoorden *triljoen* en *quadriljoen* gaan op Chuquet terug, evenals *quintiljoen*, *sextiljoen*, *septiljoen*, *octiljoen* en *noniljoen*.

Het telwoord *miljard* was in Chuquets tijd nog onbekend, hij sprak van 'duizend miljoen'.

Grap

Rond 1540 is in het Frans uit *million* het telwoord *milliard* gevormd. Het achtervoegsel *-ard* gaat terug op het Germaanse *hard* ('sterk, moedig'), dat we tegenkomen in namen als *Richard* en *Bernhard*. Het Frans heeft dit element op een heel eigen manier uit het Duits overgenomen. Het komt niet alleen voor in *milliard*, maar ook in negatieve persoonsaanduidingen als *clochard* ('zwerfver') en *grog-nard* ('knorrepot'). Dit Franse gebruik is overgenomen door het Nederlands in inheemse nieuwvormingen als *dronkaard*, *lafaard* en *gierigaard*. Ook *miljard* is door ons ontleend aan het Frans.

In 1554 werden de telwoorden op *-ard* door de Franse wis- en taalkundige Jacques Peletier in Chuquets systeem ingepast. Een miljard werd gelijkgesteld met duizend miljoen, en zo ook was een biljard gelijk aan duizend biljoen, een triljard aan duizend triljoen. Het door Chuquet en Peletier ontworpen naamgevingssysteem staat tegenwoordig bekend als de lange schaal. Het raakte in heel Europa

in gebruik, behalve in Frankrijk zelf. Daar verkoos men de zogenaamde korte schaal, waarin een biljoen niet gelijkstaat aan miljoen maal miljoen, maar aan duizend miljoen. In 1961 stapten de Fransen over op de lange schaal, maar in de Verenigde Staten, die eerder in navolging van Frankrijk de korte schaal hadden ingevoerd, bleef deze gehandhaafd. In 1974 besloeten de BBC en de Britse regering de korte schaal in te voeren, om in de pas te lopen met Amerika. Vandaar dat we het Engelse *billion* in het Nederlands moeten vertalen als *miljard*.

Bij wijze van grap is in de jaren veertig in het Engels het telwoord *zillion* bedacht, als expressieve aanduiding voor een bijzonder hoog, maar onbekend aantal. Wij hebben het geleend als *ziljoen*. Zo stond in de *Kampioen* van mei 2004: "Je moet wel drie keer kijken naar die flappen die een ziljoen lira of zo waard zijn."

Onofficiële benaming

Terug naar Prinsjesdag. Het woord *miljoenennota* komt in gedrukte vorm het eerst voor in een Prinsjesdagverslag in het *Algemeen Handelsblad* van 19 september 1906: "Nog een nieuwigheid is het vervangen van de jaarlijksche 'miljoenenrede' door een 'millioenennota'." In 1906 was het de eerste keer dat door de minister van Financiën op Prinsjesdag een nota over de financiën van het Rijk werd overgelegd. Daarvoor was het gebruikelijk dat de minister het financieel overzicht voorlas. Deze toespraak werd de 'begrotingsrede' genoemd en stond ook bekend als de 'miljoenenspeech' of 'miljoenenrede'.

De samenstelling *Miljoenennota* is in 1906 dus gevormd als variant op bestaande woorden. Het is maar goed dat de aanvankelijk onofficiële benaming is ingeburgerd, anders zouden we het nog steeds hebben over de "Nota betreffende den toestand van 's lands financiën". <

$10^3 = 1.000$
thousand / duizend

$10^6 = 1.000.000$
million / miljoen

$10^9 = 1.000.000.000$
billion / miljard

$10^{12} = 1.000.000.000.000$
trillion / biljoen

$10^{15} = 1.000.000.000.000.000$
quadrillion / biljard

Brons voor taalolympiërs

Eind juli behaalde Lorenzo Oechies op de Taalkunde Olympiade in Bulgarije met zijn team een bronzen medaille in de groeps-wedstrijd. Er deden 44 teams mee uit 29 landen – elk bestaande uit middelbare scholieren.

Hoe had je je gekwalificeerd voor dit toernooi?

Lorenzo Oechies: “Op 7 februari deed ik mee aan de Taalkunde Olympiade aan de Universiteit Leiden. In totaal hadden 280 scholieren zich aangemeld voor de voorronde via internet, maar slechts 150 scholieren mochten daadwerkelijk meedoen aan de nationale olympiade. De top-4 mocht uiteindelijk naar de Internationale Taalkunde Olympiade in Blagoëvgrad, Bulgarije.”

Wat voor soort opgaven moet je oplossen?

“De olympiade bestond uit een individuele wedstrijd en een groepswedstrijd. Bij de individuele wedstrijd moesten binnen zes uur vijf opgaven over onbekende talen, zoals het Arammba of het Wambaya, worden opgelost. Telkens werd wat informatie gegeven over de betreffende taal, waaruit regels konden worden afgeleid. Zo werd in de tweede opgave een rijtje Kabardische werkwoordsvormen met hun Nederlandse vertalingen gegeven. Door de werkwoordsvormen met elkaar te vergelijken, viel mij bijvoorbeeld al snel op dat alle ontkenkende werkwoordsvormen eindigden op *-qəm*. Die informatie had ik later nodig bij het vertalen van nieuwe werkwoordsvormen van en naar het Nederlands.”

En nu? Een talenstudie?

“Dat klopt; ik ga vanaf september taalwetenschap studeren aan

Foto: Jan Speller

Lorenzo Oechies (tweede van rechts) met zijn teamgenoten Cid Swanenleugel, Pim Spelier en Abe ten Voorde.

de Universiteit Leiden. Ik ben altijd al geïnteresseerd geweest in taal, dus ik zou daar graag meer over leren. Omdat taalwetenschap een vrij algemene studie is, ben ik van plan Koreaanse taalvakken te kiezen in mijn vrije ruimte.”

Schotse *r* aan het verdwijnen

De voor het Schotse Engels zo kenmerkende rollende *r* is onder jonge Schotten aan het vervlakken. Althans, als die *r* zich aan het eind van een lettergreep bevindt, zoals in

fur en *cart – right* blijft wel gewoon ‘*rrright*’. Dat concluderen onderzoekers van de universiteiten van Edinburgh en Glasgow.

Er wordt wel geopperd dat die ontwikkeling te wijten is aan de televisie. Daar is tenslotte vooral de standaardtaal te horen: het Engels zoals dat in Engeland wordt gesproken, maar volgens de onderzoekers staat het daar los van. De Schotten die veel tv kijken, maken geen andere *r* dan de Schotten bij wie de tv niet zo vaak aan staat.

Het vervlakken van de rollende *r* past in een tendens die zich in veel landen voordoet: ook in Nederland wordt die *r* steeds minder vaak uitgesproken.

Foto: 123RF

Meerderheid Omrop Fryslân-personeel zakt voor taaltoets

Ruim tweederde van het personeel van Omrop Fryslân is gezakt voor een Friese taaltoets. De toets was een initiatief van een aantal medewerkers, die zich zorgen maakten over de Friese taalvaardigheid op de werkvloer. Volgens hen beheerst het personeel het Fries steeds minder goed, waardoor er steeds meer taalfouten in de louter Friestalige berichten op de website staan.

De taaltoets gaf inzicht in het niveau van de schriftelijke taalvaardigheid, en bestond uit een meerkeuzetest over woordenschat en grammatica, en een aantal vertaalopdrachten. Iets meer dan

dertig procent van de medewerkers scoorde boven de gestelde norm, de rest presteerde ondermaats en moet zijn taalvaardigheid bijspijkeren.

De initiatiefnemers zijn geschrokken van de uitkomst, en noemen deze “beskamsum” (“beschamend”). Niet alleen omdat de omroep zich met de Friese voertaal onderscheidt van andere omroepen, maar ook omdat de omroep zich presenteert als “hoeder fan de Fryske taal” (“hoeder van het Fries”).

D/t-fout blijkt kunstwerk

Niet heel vaak was een *d/t*-fout zó groot, zó pontificaal en zó fel bediscussieerd als die op een bouwomheining in Leuven afgelopen juli. “Het beloofd weer gezellig te worden”, stond er in koeienletters op de schutting.

Wie het zinnetje geplaatst had was onbekend, maar dat er iets aan gedaan moest worden was duidelijk, want “dit kan toch niet?”, aldus iemand op Twitter. En dus knutselde iemand het boogje van de *d* weg, en plaatste in het overgebleven verticale streepje een dwarsbalk. *Belooft* stond er nu – zo ongeveer dan.

Vervolgens was het de beurt aan de opsteller van het

zinnetje om boos te worden. De letters bleken aangebracht door de kunstenaar Hans Geyens, die de fout naar eigen zeggen opzettelijk maakte om voorbijgangers “een glimlach op het gezicht te toveren”.

“Dat er nu terug *belooft* staat, is een slag in mijn gezicht”, aldus Geyens in *Het Laatste Nieuws*. “Het opschrift is daarmee gedegradeerd tot een onnozel cliché-zinnetje en bovendien is de verbetering ook nog eens enorm slecht gedaan.” Geyens overweegt een klacht in te dienen tegen degene die de fout verbeterd heeft.

Hans Geyens: ontstemd over ‘verbetering’ kunstwerk.

Het woord *allochtoon*: Onze Taal-dossier

“Waarom de *Volkskrant* afscheid neemt van de woorden ‘Marokkaan’, ‘Turk’ en ‘allochtoon’”, twitterde de krant op zaterdag 11 juli. Anders dan de lezer misschien zou verwachten, kondigde de tweet alleen een adviserend opinie-stuk aan van de ombudsvrouw van de krant, geen beleidswijziging van de redactie.

De discussie over het woord *allochtoon* laaide er wel flink door op – en bepaald niet voor de eerste keer. Een overzicht van de discussies die de afgelopen jaren over het woord gevoerd zijn, is te vinden via www.onzetaal.nl/allochtoon.

DE KWESTIE

FRANK JANSEN

Spelfouten weer meerekenen in leesvaardigheidsexamen?

Dit jaar werden spelfouten die gemaakt werden op het eindexamenonderdeel leesvaardigheid buiten beschouwing gelaten. Maar als het aan staatssecretaris Dekker van Onderwijs ligt, tellen ze volgend jaar weer mee. Is dat wenselijk? 752 mensen gaven hun mening.

JA

80%

NEE

20%

Een kleine minderheid is dus tegen het plan van Dekker. Een belangrijk bezwaar is dat een leesvaardigheidstoets vooral moet testen of iemand goed kan lezen en niet of iemand goed kan spellen. Verder wijzen de tegenstanders op de bijzondere regels die in dat geval voor dyslectici gemaakt zullen moeten worden.

De grote meerderheid is dus voor het opnemen van spellingvaardigheid in het examen. En ja, die fouten mogen van de voorstanders best zwaar meetellen. Van de voorstemmers vindt ruim 60% dat er meer dan één punt van het eindcijfer afgetrokken mag worden voor spelfouten.

Uit de inzendingen op het Onze Taal-forum en op Face-

book blijkt dat mensen zich ergeren aan de vele spelfouten, ook in officiële documenten en teksten van onderwijsgeven. Ze hopen dat het niveau van de spellingvaardigheid in het algemeen door de strengere maatregelen wat hoger wordt. Het tegenargument dat de spelling niet thuishoort in de leesvaardigheidstoets spreekt hen niet aan. Ze hebben namelijk liever dat de kwaliteit van de spelling een verplicht onderdeel is van alle schriftelijke examenonderdelen.

De nieuwe kwestie vindt u op www.onzetaal.nl/poll zodra zich iets aandient; via Taalpost, Facebook en Twitter wordt deze dan aangekondigd.

AGENDA

31 augustus-12 oktober, Amsterdam. Publiekscolleges ‘Kortere lands’. Hans Bennis over de systematiek en structuur van afkortingen.

7-13 september. Week van de Alfabetisering (Nederland), Week van de geletterdheid (Vlaanderen).

8 september. Wereldalfabetiseringsdag.

17 september-15 oktober, Amsterdam. Publiekscolleges ‘Problematiek van de minderheidstalen in Europa’. Dr. Fernando Venancio behandelt de gehele problematiek van taalvarieëteit en de standpunten hieromtrent.

25-26 september, Utrecht. DRONGO talenfestival.

3 oktober, Nijmegen. De Nijmeegse Taalmiddag, met onder andere lezingen over hedendaags taalonderzoek.

Meer informatie en meer evenementen: www.onzetaal.nl/agenda.

Gesignaleerd

Competenties

SIMON MULDER - DEN HAAG

Nog niet lang geleden gaf een sollicitant vooral aan wat voor 'ervaring' hij of zij had. Of welke 'vaardigheden'. Tegenwoordig heet dat alles bijna alleen nog 'competenties'. Dat woord knipoogt naar het Engels ('competence') en klinkt daardoor lekker modern. Van Dale omschrijft het als 'deskundigheid, bekwaamheid, vaardigheid, expertise'. Met die eigenschappen heeft het woord wel altijd betrekking op mensen van vlees en bloed.

Op 7 mei sprak een woordvoerder van het Productschap

Groenten en Fruit op NPO Radio 1 over de eigenschappen van de tomaat in verband met kansen om nieuwe afzetmarkten te veroveren. Hij noemde die "de competenties van de

tomaat". De tomaat heeft kennelijk de nodige ervaring opgedaan. Dikdoenerij van de woordvoerder omdat 'de eigenschappen van de tomaat' te gewoontjes klinkt?

Foto: Gahetna.nl

Bankstel

ALIDA MOOY - ARNHEM

Ik heb al enige tijd de indruk dat het woord *bankstel* steeds vaker gebruikt wordt om een enkele bank aan te duiden. Volgens Van Dale is een bankstel "een zitbank met bijbehorende fauteuils (en tafeltje)". Maar als iemand tegenwoordig zegt: 'We hebben een nieuw bankstel', blijkt het vaak om één bank te gaan.

Ook *de Volkskrant* koos onlangs voor *bankstellen* waar, volgens mij, *banken* bedoeld werd: "Twintigers en dertigers (...) hangen in leren bankstellen."

Zou dit stel voortaan alleen door het leven gaan? <

Taalergernissen

Streetfishing

L. VAN KAMPEN - HURDEGARYP

Amsterdam heeft deze zomer het 'streetfishing' ontdekt, als ik de media mag geloven. Bij deze tak van visport gooien de vissers hun hengel uit in de stad, bijvoorbeeld in de Amsterdamse grachten. De trend is overgewaaid uit Parijs en Berlijn.

De naam 'streetfishing' is een voorbeeld van de trend om Engelse termen klakkeloos over te nemen, kennelijk zelfs voor fenomenen uit niet-Engelstali-

ge landen. Waarom noemen we het niet gewoon 'straatvissen' of 'stadvissen'? Werkt het Engels statusverhogend?

Doordecentraliseren

AP VAN DONGEREN - NIEUW-VENNEP

In *de Volkskrant* las ik de volgende zin: "De gemeente hanteert het principe dat datgene wat het Rijk vergoedt voor onderwijshuisvesting, doorgedecentraliseerd wordt naar het betreffende schoolbestuur." *Doorgedecentraliseerd* –

een in elkaar geknutseld woord, om nodeloos ingewikkeld te doen. Wat mij betreft een mooi voorbeeld van koeterwaals Nederlands.

Uitspraak van intrige

FRANS LISMAN - VELP

De naslagwerken adviseren nogal eens om het woord *intrige* in Nederland met een *zj*-klank uit te spreken, net als *prestige*. Ook Onze Taal raadde dat eerder zo aan in het blad: "*Intrige* wordt in Nederland

meestal met een *zj*-klank uitgesproken, net als *prestige*. (...) In Nederland werd 'intriezje' in de loop van de twintigste eeuw de normale uitspraak. In België is de uitspraak met de wrijfklank *g* de norm gebleven."

Ik betwijfel of Onze Taal hierin gelijk heeft: zelf spreek ik *intrige* altijd uit met de *g*, zoals ook te horen is in het werkwoord *intrigeren* en het zelfstandig naamwoord *intrigant*, en ik ken vele anderen die dit doen. Ook de uitspraakgidsen van Paardekooper en De Coninck schrijven deze uitspraak voor. <

ANTWOORDEN TAALTEST (zie pagina 237)

A. Spelling

1. c. guerrilla-eenheid
2. b. in arren moede
3. c. royalty's-expert

B. Woordenschat

1. a. betrekking hebbend op de diepe zee
2. c. greppel
3. b. onder water zetten

C. Zoek de fouten

1. 's Zomers mag ook, *weidse, dicht bij, vermaard, acrobaten*
2. *dompteuse, oekazes*

D. Extra

Klanken waarbij de lippen een grote rol spelen, zoals *de m* en de *b*, zijn labialen.

Trouwe leden

Wie lid wordt van een vereniging of abonnee van een tijdschrift krijgt vaak een welkomstcadeau. Maar zouden ook trouwe leden niet af en toe zo moeten worden beloofd? Ja, vinden wij.

Daarom verloot Onze Taal elke maand tien taalboeken onder de vaste leden. Iedereen die meerdere jaren lid is van Onze Taal, loot mee. Deze maand vielen in de prijzen: H.C.C. Alkemade, E.M. Bloemendal-Olman, G.J. Bomer, A.M.J. Gordijn, C. von Meyenfeldt, A.F.M. van der Ploeg, A. Reeser Cuperus-Sparling, F. Slits, J.C.S. van Staveren en E.J.M. Weve.

Naam Mariette Lokin.
Woonplaats Den Haag.
Geboren 4 april 1965, Geldrop.
Beroep Juridisch adviseur bij het ministerie van Financiën.
Partner, kinderen Alleenstaand, twee dochters.
Opleiding Nederlands recht in Leiden.
Hobby's/vrije tijd Sporten, schrijven van een proefschrift over de vertaalslag van wetgeving naar specificaties voor ICT-systemen.
Onze Taal-lid sinds 1 november 1991, daarvoor las ik *Onze Taal* al bij mijn ouders.
Waarom werd u lid? Vanwege mijn interesse in taal (je kunt me wel een taal-freak noemen) en ik vond *Onze Taal* altijd zo'n leuk en leesbaar blad.

Andere tijdschriften *Regel-Maat* (tijdschrift voor wetgevingsvraagstukken) en af en toe een 'feelgoodmagazine'.
Krant *NRC Handelsblad*, *Den Haag Centraal*.
Televisie KRO Detectives en kennisquizen zoals *De slimste mens*.
Radio Eigenlijk alleen in de auto, Sky Radio of Radio 538.
Boek Alles van Arthur Japin en Tommy Wieringa. Ze schrijven zó mooi dat je helemaal opgaat in hun verhalen, en fictie bijna werkelijkheid wordt.
Website *Wetten.nl* en *Officielebekendmakingen.nl* – beide onderdeel van *Overheid.nl*.
Wat leest u het eerst in *Onze Taal*? Het eerste artikel; ik begin vooraan en eindig bij 'Ruggespraak'.

Wat zelden? Ik lees eigenlijk alles.
Welke taalonderwerpen boeien u het meest? Etymologie, ontwikkeling van taal.
Favoriete *Onze Taal*-artikel Het hele themanummer over kindertaal (april 2003).
Aantrekkelijkste taaltrend Twitter: de kunst om een zinnige boodschap in 140 tekens te vatten.
Ergerlijkste taaltrend Gebruik van voorzetsels als *vanuit*, *binnen* en *richting*. 'Vanuit de overheid voeren we (lieft 'een stukje') beleid richting een doelgroep binnen de samenleving.' Oef!
Verbeter t u iemands taalgebruik weleens? Ja, van mijn dochters, en in nota's en memo's op mijn werk.
Welke taalfout maakt u stiekem bewust toch? Ik

Foto: Marcel Vogel/VOOC beeld en tekst

kan er geen bedenken; ik kan nog niet eens een sms sturen zonder hoofdletters en interpunctie.

Als u de baas was over de taal, wat zou u dan het eerst doen? Alle scholieren en studenten lid maken van *Onze Taal*. Het tijdschrift hoort in ieders 'gereed-schapskist'.

Beste taalgebruiker Drs. P.
Lelijkste woord *Onderhavig*, *beleving*.
Mooiste woord *Bruusk*, *vernuftig*. <

Gaten in de taal

Een woord horen én lezen

Stel, je slaat een tijdschrift open, en nét als je oog valt op een artikel over pak 'm beet Abu Dhabi, schoudervullingen of hopjesvla, hóór je die term ook nog eens voorbijkomen op radio, tv of achter je in de trein. Een rare gewaarwording, zeker als het om onderwerpen gaat waar je nu bepaald niet dagelijks mee in aanraking komt. Is er een term te bedenken voor woorden die onverwacht via verschillende zintuigen tot je komen? Dat vroegen wij u in de vorige aflevering van deze rubriek.

Was het verschijnsel niet herkenbaar genoeg? Was het te lastig om een woord te bedenken? Wat het ook was, het aantal inzendingen viel

iets tegen. Waar we normaal honderden reacties krijgen op de oproepen voor deze rubriek, bleef de teller nu steken op 36. Wat evengoed niet ontbrak in de inzendingen:

woordspelingen en humor. Zo zagen we vonden voorbij-komen als *knipoor*, *leesvink*, *teletaalpie* en *zinchroniciteit*. Mooi bedacht, zij het als kandidaat voor de

winst toch iets te frivool.

We hielden een handjevol echte kanshebbers over – opvallend genoeg allemaal met de beginletter *s*: (*een*) *synchroontje*, *samentreffer* en *simultaantje*: drie woorden waarin doorklinkt dat er twee dingen gelijktijdig gebeuren. Maar één inzending bood nog meer – toevalligerwijs ook weer met dezelfde beginletter: *synchroniem*. Dat *-niem*, dat we kennen uit *synoniem* en *pseudoniem*, staat voor 'woord'. Een *synchroniem* is dus een 'woord dat gelijktijdig ergens anders voorkomt'. Bingo, precies wat we zochten, dus!

Synchroniem werd ingestuurd door Theo Geels uit Gouda, die hiermee een boekenbon wint van 25 euro. <

Nieuwe oproep: talige emoji's

Hoewel er momenteel hele grammatica's ontstaan met emoji's (u weet wel: die tekeningetjes die je kunt gebruiken in programma's als WhatsApp), schiet het palet ook nog weleens tekort.

Welke plaatjes ontbreken er volgens u in WhatsApp? En daarbij bedoelen we geen tekens voor 'gebroken been' of 'dikke buik na te veel eten' of 'vlinder'. Die zijn vast ook reuzehandig, maar het is óns natuurlijk te doen om emoji's die te maken hebben met taal en communicatie.

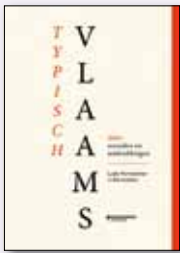
Stuur maximaal drie suggesties naar gaten@onzetaal.nl en maak kans op een boekenbon van 25 euro. De tekenetjes hoeven niet uitgewerkt te zijn. Een omschrijving van de betekenis die de emoji in kwestie zou moeten uitdrukken volstaat.

'Boeken' licht u in over nieuwe uitgaven in taalkundig Nederland en België. Vermelding in deze rubriek betekent niet dat de redactie ze aanbeveelt. Voor een zo volledig mogelijk beeld hebben wij ook uw hulp nodig. Weet u iets waarvan u denkt dat het in deze rubriek thuishoort, laat het ons dan weten. Verschijningsdata en prijzen onder voorbehoud.

Vlaamse woorden

Vlaamse taalgebruikers zien zich vaak voor een keuze gesteld: is het in een bepaalde situatie oké om een bepaalde, typisch Belgisch-Nederlandse term of uitdrukking te gebruiken of is een equivalent beter? In *Typisch Vlaams* geven de Belgische taaljournalist Ludo Permentier en de Nederlandse lexicoloog Rik Schutz advies over de 'gepastheid' van vierduizend Vlaamse woorden.

Daarnaast wordt ook de betekenis gegeven en verduidelijkt met voorbeeldzinnen, en wordt aangegeven hoe Vlaams woorden zijn en hoe frequent ze voorkomen. Zie ook het artikel van Ann De Craemer in het juli/augustusnummer.

Typisch Vlaams. 4000 woorden en uitdrukkingen is een uitgave van Davidsfonds Uitgeverij en kost € 35,- (gebonden, 576 blz.). ISBN 978 90 5908 651 7
 > Te koop in de taalboekenwebwinkel van Onze Taal

Taalpolitiek 1815-1830

Toen in 1815 Willem I koning werd van het Koninkrijk der Nederlanden, stond hij voor de opgave Nederland, Vlaanderen en Wallonië tot één land te verenigen. Een van de middelen

die hij koos was een (achteraf gezien misschien te) strenge taalpolitiek – waarbij hij van zins was ook de Franstalige gebieden het Nederlands op te dringen – met alle gevolgen van dien: in 1830 scheidden Vlaanderen en Wallonië zich af van het koninkrijk. In het boekje *Sur la langue nationale* gaan Rik Vosters en Guy Janssens in op de taalsituatie die Willem bij

zijn aantreden aantrof, en op de inhoud, het karakter en de gevolgen van zijn taalpolitiek.

Het boekje gaat vergezeld van een cd met daarop een hoorcollege van de auteurs over dit onderwerp. Het maakt deel uit van de achtdelige reeks 'Noord en Zuid onder Willem I. 200 jaar Verenigd Koninkrijk der Nederlanden'.

Sur la langue nationale. Taal en taalpolitiek in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en het jonge België is een uitgave van het ANV en kost € 8,50 (gebonden, 84 blz.).

ISBN 978 90 805255 9 7

> Te koop in de taalboekenwebwinkel van Onze Taal

Hanze-gezegden

Spraakmakende Hanzesteden is een boek met twee onderwerpen: oude uitdrukkingen en oude gebouwen in Hanzesteden. Auteur Girbe Buist verklaart een groot aantal spreekwoorden en gezegden, waarvan sommige misschien al werden gebruikt tijdens de hoogtijdagen van de Hanzesteden, in de veertiende en vijftiende eeuw. Daar zitten ook vrij veel uitdrukkingen bij die we nu eigenlijk niet meer kennen, zoals *met Adamsvorken eten*, *Latijn betaalt niet aan Latijn* en *de piek schuren*. Die gezegden en

spreekwoorden vormen de opmaat voor met foto's geïllustreerde beschrijvingen van oude gebouwen in de Nederlandse Hanzesteden Hattum, Hasselt, Kampen, Zwolle en Deventer, zoals stadspoorten, raadhuisen en weeshuisen.

Spraakmakende Hanzesteden is een uitgave van Pharos en kost € 16,90 (ingenaaid, 120 blz.). ISBN 978 90 79399 61 1

Woordenboek filosofie

Het lijvige *Woordenboek filosofie* geeft uitgebreide, gedegen omschrijvingen van filosofische begrippen, stromingen en deelonderwerpen als filosofiejournalistiek en milieuwetenschap. Het

boek, waaraan meer dan honderd Vlaamse en Nederlandse filosofen meewerkten, is een ingrijpend herziene heruitgave van de eerste druk uit 1992.

Woordenboek filosofie, onder redactie van Harry Willemsen en Peter de Wind, is een uitgave van Garant en kost € 49,- (gebonden, 648 blz.). ISBN 978 90 441 3228 1

En verder

• *De taaltovenaar* van Wim Meyles. Woordspelingen (zoals *orgiedeeën*, *planterfant* en *quasimulant*) en andere taalspitsvondigheden in korte stukjes, gedichten, aforismen en oneliners. Bundeling uit vorige boeken, aangevuld met nieuw werk. Uitgeverij Elikser,

€ 16,50 (gelijmd, 216 blz.). Zie: webshop.elikser.nl. ISBN 978 90 8954 752 1

• *Taal uit de zaal* van Mark Teurlings. Anekdoten met een (hoofd)rol voor taal die zich afspelen in de rechtszaal. Karakter Uitgevers, € 9,95 (gelijmd, 160 blz.). ISBN 978 90 4520 813 8

• *Schrijven met effect* van Mariët Hermans. Vijfde, herziene druk van dit handboek schrijfvaardigheid voor hbo- en universitaire studenten. Coutinho, € 26,- (ingenaaid, 240 blz.). ISBN 978 90 469 0426 8

• *Nederlands op niveau* van Berna de Boer en Ronald Ohlsen. Herziene uitgave van methode Nederlands die hoogopgeleide anderstaligen "van B1 naar B2" brengt. Ook als e-book. Uitgeverij Coutinho, € 42,50 (ingenaaid/gelijmd, 312 blz.). ISBN 978 90 469 0441 1

• *Nederlands naar perfectie* van Emily Palmer en Miranda van 't Wout. Methode Nederlands die hoogopgeleide anderstaligen "van B2 naar C1" brengt; vervolg op *Nederlands op niveau*. Ook als e-book. Uitgeverij Coutinho, € 42,50 (ingenaaid, 316 blz.). ISBN 978 90 469 0452 7

• *"Ik spreek vloeibaar Nederlands"*. Grappige versprekingen van meertaligen van Susan Blanco. Verhaspelingen à la *het gebeten schaap zijn*, *postonale agressie* en *ongerust gesteld zijn*, die door niet-moedertaalsprekers van het Nederlands gemaakt kunnen worden. Boekscout, € 13,95 (gelijmd, 74 blz.). ISBN 978 94 022 1740 7

• *Gewoon blijven schrijven. 50 inspirerende blogs over taal* van Leonore Pulleman. Gevarieerde stukjes over taal, met enerzijds taaladviezen en schrijftips, en anderzijds columns waarin moderne taalontwikkelingen (NS-taal, bedrijfsslogans) op de hak worden genomen. Uitgeverij Van Brug, € 12,50 (gelijmd, 124 blz.). ISBN 978 90 6523 200 7 <

Post

Voor Olivia uit Den Haag is taal vooral nuttig.

Hoi, ik ben Olivia, 12 jaar en ik zit in groep 8 van de Galvanischool in Den Haag. Geschiedenis vind ik het leukste vak. Om het vak geschiedenis te kunnen volgen is begrijpend lezen heel erg belangrijk. Voor mijn boekbespreking heb ik geschiedenis en taal gecombineerd. Het boek waar mijn boekbespreking over ging, was: *Vet oud! Europa* van Richard Zuiderveld en Aant-Jelle Soepboer. Ik heb de schrijvers een mail gestuurd met vragen. Zij vonden het heel leuk dat ik een boekbespreking over dit boek ging houden. Dat hadden ze nog nooit meegemaakt. Ze hebben op alle vragen uitgebreid antwoord gegeven. Ook de juf in mijn klas vond het een leuke keuze. Ik had een 9 gekregen en was daar heel erg blij mee. Ik zit op voetbal en daar is taal ook heel belangrijk omdat je bij voetbal juist normale taal moet gebruiken (en dit gebeurt helaas niet altijd. :)))

Olivia verdient hiermee het *Van Dale* basiswoordenboek Nederlands. Wil je zelf ook iets schrijven over woorden, zinnen of het Nederlands? Stuur dan een e-mail naar taaltje@onzetaal.nl. Stuur je wel je adres, je leeftijd en een foto mee? Dank je wel!

MOP

Een man komt een café binnen met een papegaai op zijn hoofd. De barman vraagt: "Kan hij praten?" Antwoordt de papegaai: "Ik weet niet, ik zit er nog maar pas op."

Illustraties: Josje van Koppen

Woordweetje

Waarom heet een helikopter 'helikopter'?

In 1907 ging de allereerste helikopter de lucht in. Dat was in Frankrijk en hij deed het niet zo goed: de helikopter kwam maar twee meter boven de grond. Sindsdien is de techniek natuurlijk verbeterd. Maar de naam bleef hetzelfde: *helikopter*, van het Franse *hélicoptère*.

De Fransman die de naam bedacht, plakte wat losse woordjes uit het Oudgrieks aan elkaar: *helikos* (dat betekent 'gedraaid') en *pteron* ('vleugel'). En dat klopt: een helikopter is een apparaat met 'vleugels die draaien'.

Alleen, weet je wat nou zo apart is? Toen die naam bedacht werd, was het Oudgrieks al honderden jaren uitgestorven. Geen kind leerde het nog van zijn ouders. Maar toch gebruikten wetenschappers oude talen als het Grieks en het Latijn nog heel erg graag.

En eigenlijk doen ze dat nog steeds. Zoals in juni van dit jaar. Toen kreeg een nieuw ontdekte wolk de naam *asperitas*. Dat is het Latijnse woord voor 'ruigheid'. Een sjeke naam voor een ruige wolk!

kids week TAALNIEUWS

Feestende voorleeskampioen

Julie (11 jaar) van de Fatimaschool in Rotterdam is de nieuwe Nationale Voorleeskampioen. De jury vond haar een geboren voorlezer: "Ze had de zaal helemaal in haar hand." Het leverde Julie de titel op én de baan van kinderdirecteur van het Kinderboekenmuseum in Den Haag.

Superzenuwachtig was Julie tijdens de finale eind mei in Utrecht. "Ik was pas als een-na-laatste aan de beurt. Tegen die tijd was ik zó nerveus." Tijdens het voorlezen verdwenen de kriebels. Julie las een stukje voor uit *Krassen in het tafelblad* van Guus Kuijer. "Daarin komen Tineke en Robbie bij Madelief op bezoek en krijgen ze ruzie. Het wordt een minigevecht met lelijke woorden."

De finale viel midden in haar schoolkamp, maar dat was geen enkel probleem. Samen met haar klas werd Julie met een bus opgehaald en weer feestend naar het kamp teruggebracht! "De buschauffeur was heel erg aardig. We mochten de bus versieren en iets lekkers eten."

Kidsweek is een echte, wekelijkse krant, speciaal voor kinderen van 7 tot 12 jaar. Website: www.kidsweek.nl.

Foto: Jurgen Koopmanschap

Voorleeskampioen Julie.

Ruggespraak

Hoed je voor baby's

Kop boven naaipatroon in *Burda Style*

Pijnlijke lichaamsbehandeling € 35,-
Ongezonde meridiaanmassage € 35,-

Folder paramedische praktijk

“Acht jaar geleden gebruikte ik onacceptabele taal tijdens een gesprek. Daar is geen excuus voor en daarom bied ik mijn excuses aan.”

Hulk Hogan op Nu.nl

Tips voor ouders van tandartsen:
‘Wees niet te streng’

Rtlnieuws.nl

Neem een plastic emmer die voor consumptie geschikt is.

Handleiding olijven inmaken op Smulweb.nl

Politie zoekt getuigen van diefstal trein Leiden-Schiphol

Dichtbij.nl

“Ik wist niks van gevangenissen, maar het is echt een straf om daar te zitten.”

Geïnterviewde op Omroepwest.nl

Wij serveren ook suikervrij ijs. De smaak is wisselend, vraag de bediening.

Menukaart van pannenkoekenrestaurant in Amersfoort

De Schutse uit Kesteren, een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking op reformatische grondslag, is al geruime tijd bezig een gezondere leefstijl in te voeren.

Zakengids Tiel

Veel kamers hebben een terras met uitzicht op de zee en een koelkast.

Hotelbeschrijving op Booking.com

Foto: Fietje Hoyer

Briefje in een supermarkt in Dordrecht